

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Diplomová práce

**Putování ve zlých časech
očiima Kateřiny Tučkové a Olgy Tokarczuk
Možnost aplikace beletristické literatury ve výchově**

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Tomáš Veber, Th.D.

Autor práce: Bc. Jindra Krejčířiková

Studijní obor: Pedagogika volného času, NMgr.

Ročník: druhý

2018

Děkuji vedoucímu diplomové práce Mgr. et Mgr. Tomáši Vebrovi, Th.D.,
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce.

Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikační práce Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum.....

Podpis studenta.....

OBSAH

ÚVOD	6
1 AUTORKY	10
1.1 Kateřina Tučková.....	10
1.2 Olga Tokarczuk.....	11
2 VYHNÁNÍ GERTY SCHNIRCH	13
2.1 Stručný obsah knihy.....	13
2.2 Historiografický rozbor.....	15
2.2.1 Pohled do historie	15
2.2.2 Statistické údaje	17
2.2.3 Nálada v osvobozeném Československu	17
2.2.4 Odsun a internace německého obyvatelstva	19
2.2.5 Práce v zemědělství	21
2.2.6 Akce „Kulak“	23
2.2.7 Návrat do Brna	27
2.2.8 Řekové v Čechách	28
2.2.9 Barbora.....	30
2.3 Destruktivní analýza	32
3 ŽÍTKOVSKÉ BOHYNĚ.....	35
3.1 Stručný obsah knihy.....	35
3.2 Historiografický rozbor.....	38
3.2.1 Doba temna	38
3.2.2 Církev - jako oběť doby.....	40
3.2.3 Bohyně z Žitkové.....	42
3.2.4 Hon na čarodějnice	43
3.2.5 Pomocník státu - StB	44
3.3 Destruktivní analýza	45
4 KNIHY JAKUBOVY	50
4.1 Stručný obsah knihy.....	50

4.2	Historigrafický rozbor.....	52
4.2.1	Židovské konverze ke křesťanství v polském království.....	52
3.2.2	Pronásledování Židů	55
3.2.3	Židovský národ v Polsku	57
3.2.4	Židovská vzdělanost	59
4.3	Destruktivní analýza	60
5	ČTENÍ, LITERATURA A SOCIOLOGIE	63
5.1	Literatura a sociologie	63
5.2	Čtení a čtenáři	65
5.3	Čtení versus děti.....	66
5.4	Jak nalézt svět knih?	69
6	APLIKOVATELNOST LITERATURY V RÁMCI PVČ.....	72
	ZÁVĚR	75
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	83
	ABSTRAKT.....	87
	ABSTRACT.....	88

ÚVOD

Cílem této diplomové práce je snaha zjistit, zda je možné za pomoci analýzy textů beletristických knih soudobých autorek Kateřiny Tučkové a Olgy Tokarczuk, zabývajících se historií českého a polského národa, nalézt spojující paralely a souvislosti s dnešní multikulturní a pluralitní podobou společnosti. Práce se pokusí nalézt podobnosti tam, kde by je soudobý čtenář snad ani nehledal, ale které nás mohou spojovat s naší historií více, než si uvědomujeme.

Dále se práce pokusí přiblížit, zda je tato literatura, zabývajících se tak vážnými tématy jako je vyloučení ze společnosti, útisk a pronásledování menšin či jednotlivců, použitelná jako vhodný nástroj k působení na naši mládež v rámci pedagogiky volného času. Zda je schopna podněcovat v čtenářích touhu poznávat historii společnosti a pochopit důsledky lidského jednání, vnímat jej v širších souvislostech. Jestli se za pomoci vhodně zvolených metod v rámci pedagogiky volného času může stát účinným pomocníkem k nalézání odpovědí na otázky, které jsou součástí našich životů, společnosti a tudíž i naší budoucnosti.

Tato práce je strukturována do šesti hlavních kapitol. První kapitola stručně představuje vybrané autorky a jejich tvorbu. Následující tři kapitoly se týkají samotných vybraných literárních děl Kateřiny Tučkové a Olgy Tokarczuk a jsou zpracovány metodou sociologického čtení v rámci sociologie literatury. Z tohoto důvodu bylo každé dílo rozděleno do tří hlavních stádií výzkumu. Jsou to: empirická analýza díla, jeho historiografický rozbor a následná destruktivní analýza. Empirická analýza obsahuje a přibližuje stručný obsah vybraných knih, historiografickým rozbořem se práce snaží přiblížit ucelený obraz tehdejší společnosti a zřízení, kdy jde o jakési vyprávění o dějinách, o dobách, ve kterých hrdinové a hrdinky žili a umírali. Destruktivní analýzou je propojen svět příběhu se současností, kdy jsou hledány souvislosti i rozpory, sociální zkušenosti, které by mohly být užitečné pro pochopení čtených děl. V páté kapitole je přiblížena oblast literatury a sociologie, kdy se snažíme nalézt jejich vzájemnou spojitost a vlivy, kde je představena soudobá situace literatury,

světa knih i čtenářů. V šesté kapitole se tato práce snaží představit možnosti využití literatury a jejího propojení s působením pedagogů volného času.

„Použijeme-li literaturu jako sociální dokument, můžeme z ní poznat obraz dějin společnosti.“¹

Evropa a mnohé části světa jsou zmítány strachem, neklidem a projevy nenávisti. Tisíce migrantů putují pro ně neznámými kouty planety, zeměmi, které je nevitají a zoufale bloudí za lepším životem, hledající klid a mír. Domov se pro mnohé stal místem smrtelného nebezpečí, kde již nemají ani ta nejzákladnější práva, a to především na život a svobodu. Média nás neustále zásobují katastrofickými scénáři, příběhy a zprávami, které svět rozdělují na nesmiřitelné bojiště. Obyvatelé Evropy se ptají, co si počít s obyvateli Sýrie, Afghánistánu, či poutníky z afrických zemí, kteří se i přes smrtelná nebezpečí mořských proudů a vyčerpávajícího putování snaží dostat tam, kde čekají lepší život pro sebe a své rodiny. Jak přijmout beze strachu neznámé kultury, zvyky a tradice, které se mají v budoucnu stát naší součástí? Jak nepociťovat strach z ohrožení terorismem, fundamentalismem, jinakostí, kterou je tak nelehké přijmout a tolerovat?

Již od dávných časů putovaly Evropou celé národy, hledající místo, kde by mohly beze strachu vychovávat své děti, žít bez obav z pronásledování, existovat s pocitem sounáležitosti a příslušnosti ke své kultuře. Pogromy a pronásledování židovského národa jsou toho stále živou upomínkou v zemích celé Evropy. I naše malá země toho byla svědkem, a kdo z nás by se navíc neučil ve škole o vysídlování českých usedlíků na začátku 2. světové války, kdy se do vnitrozemí táhly kolony povozů ze sudetského pohraničí. Kdo by neslyšel o poválečných divokých odsunech německého obyvatelstva. Svět byl odjakživa kotlem, ve kterém se pod tlakem politických a válečných plánů

¹ WELLEK R., WARREN A., *Teorie literatury*. Olomouc: Votobia, 1996. ISBN 80-7198-150-8, s. 143.

mocných tavily celé generace těch, kteří se stali z mnoha možných důvodů nepohodlní, nenávidění, nechtění.

Lidé zapomínají. Zvlášť na to, co jim není příjemné, a stejně tak i paměť národa se stává na základě potřeb doby jakousi dámou s amnézií. Co se nehodí, vymažeme. Co nelze ovlivnit, tomu se vyhneme. Co nám nevyhovuje, to odmítneme. Naštěstí ne všichni touží zapomenout a naštěstí je možnost mnohé již zastrčené vzpomínky probudit pomocí literatury. Knihy autorů, kteří se nesnaží jen uměle zvýšit prodejnost svého díla, nepíší na objednávku snobského nevkusu. Studují a hledají to, co nám čtenářům, rozbuší srdce, otevře oči a pomůže pochopit svět kolem nás.

Dvě autorky. Dva pohledy na historii. Beletrie plná bolesti a touhy po vysvětlení toho, co se snad ani vysvětlit nedá. Analýza, reflexe a demytizace dějin očima mladých autorek, které se vydaly po nelehké cestě a otevírají třinácté komnaty svých předků, svého národa. Předaly nám svůj pohled na historické události pomocí svých knih. Otázkou je, zdali je i dnes literatura dostačujícím prostředkem k tomu, aby se lidé dokázali zamyslet a snad i přehodnotit to, co se jim doposud zdálo tak jednoznačné. V dnešní době multimediálních vymožeností, lavinového ataku filmových společností, virtuálních zázraků se zdá toto úsilí dnešních spisovatelů marné. Pokud se zeptáte mnohých svých kolegů, dětí, přátel na poslední přečtenou knihu, zaplaví vás příval nechápavých pohledů a výmluv na nedostatek času.

Knihy vyprávějící o člověku v dobách nesvobody, kdy je ztráta lidství a tolerance znakem doby. Cíl pro koncentrovanou nenávist a zaslepený strach se vždy najde. Ať jsme židé, Němci, muslimové či křesťané nebo jen lidé lišící se něčím od majoritní většiny, vždy se můžeme stát obětí, vždy nám může jít o život a svobodu. Zabij, nebo budeš zabit, zapomeň, ostatní také zapomněli, nenávid' nebo tě budou nenávidět, protože to neumíš. Pokud nepochopíme a nepřijmeme svou historii, takovou jaká je, nikdy nemůžeme plnohodnotně usilovat o lepší budoucnost a smysluplně prožít přítomnost. Putování jako symbol cesty odněkud někam. Příběhy lidí, kteří byli součástí jedné země, jednoho státu a přesto se museli vydat na cestu do neznáma.

Ve své práci jsem v rámci sociologického čtení čerpala především z děl Kateřiny Tučkové² a Olgy Tokarczukové.³ Pro přiblížení historických souvislostí a společenských poměrů naší země jsem využila knih Tomáše Staňka⁴, Michaely Peroutkové⁵ a Karla Jecha⁶. Dále mi pomohly názory a pohledy na problematiku židovské kultury autorů Marka R. Cohena⁷, Bernda Martina a Ernsta Schulina⁸ a problematiku sociologie literatury mi pomohli osvětlit autoři Miloslav Petrusek⁹ či Karel Krejčí¹⁰.

² TUČKOVÁ K., *Vyhnání Gerty Schnirch*. Brno: Host, 2010. ISBN 978-80-7294-413-2

a *Žitkovské bohyně*, Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-858-1.

³ TOKARCZUK O., *Knihy Jakubovy*. Brno: Host, 2016. ISBN 978-80-7491-551-2.

⁴ STANĚK T., *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Vyd. 1. Praha: Academia, Naše vojsko, 1991. ISBN 80-200-0328-2.

⁵ PEROUTKOVÁ M., *Vyhnání – jeho obraz v české a německé literatuře a ve vzpomínkách*, 1. vyd. Praha: Libri, 2008. ISBN 978-80-7277-345-9.

⁶ JECH K., *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-902-7.

⁷ COHEN, M. R., *Pod křížem a pŕlměsícem. Židé ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-352-8.

⁸ BERND M., SCHULIN E., *Židovská menšina v dějinách*, Olomouc: Votobia, 1997. ISBN 80-7198-311-X.

⁹ PETRUSEK M., *Sociologie a literatura*. Praha: Československý spisovatel, 1990. ISBN 80-202-0165-3.

¹⁰ KREJČÍ K., *Sociologie literatury*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-6296-8.

1 AUTORKY

1.1 Kateřina TUČKOVÁ

Autorka dvou mnou uváděných knih se narodila v roce 1980 v Brně. Dětství prožila na venkově jižní Moravy, který je i dodnes přes vlivy minulého režimu spjat s církví, s přírodou a s hospodářským životem. Tuto inspiraci autorka plně využila ve svém románu *Vyhnání Gerty Schnirch*. Později se s rodinou přestěhovala do Kuřimi.

Vystudovala gymnázium, dějiny umění, český jazyk a literaturu na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. V roce 2014 ukončila doktorské studium historie umění na Ústavu pro dějiny umění Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Od roku 2001 žije v centru Brna. V místech, kde byly v roce 1945 seřazovány rodiny německých obyvatel, aby byly následně poslány na pochod smrti, který se stal také součástí výše uváděné knihy.

Od roku 2006 pracovala jako kurátorka brněnské neziskové galerie a dnes se jako nezávislá kurátorka věnuje především větším kurátorským projektům se zahraniční účastí.

Dílo:

Odborné publikace

- Nová trpělivost: Hranice ustupují, 2007,
- Slovem i obrazem, 2008,
- Normální malba, 2009,
- Můj otec Kamil Lhoták, 2008,
- Na hraně příběhu – Sochy v ulicích, 2013,
- Fabrika – příběh textilních baronů z moravského Manchesteru, 2014.

Monografie

- Věra Sládková, prozaické dílo, 2009.

Beletrie

- Povídky v časopisech Tvar, Netřesk, Literární noviny a Weles. Povídka Poslední večer byla zařazena do Čítanky současné české ženské povídky Ty, která píšeš, 2008,
- knižní prvotina Montespaniáda, 2006,
- Vyhnání Gerty Schnirch, 2009,
- Žítkovské bohyně, 2012.

Ocenění:

- Za román Vyhnání Gerty Schnirch (2009) získala Kateřina Tučková cenu Magnesia Litera – Knižní klub - Cena čtenářů a byla nominována na Cenu Josefa Škvoreckého, Magnesii Literu za prózu a Cenu Jiřího Ortena.
- Za román Žítkovské bohyně, získala tato ocenění: Cenu Josefa Škvoreckého, Český bestseller, Magnesia Litera – Kosmas cena čtenářů a Cenu čtenářů České knihy.¹¹

1.2 OLGA TOKARCZUK

Tato současná polská spisovatelka (nar. 1962) je známou autorkou poesie, esejí i scénářů. Patří mezi nejčtenější a nejlépe hodnocené polské autory. Než se stala spisovatelkou, studovala na Varšavské univerzitě psychologii. V rámci studia pomáhala jako dobrovolnice v ústavu pro mladistvé. Po ukončení studia pracovala jako psychoterapeutka.¹² Od roku 2008 vyučuje tvůrčí psaní na Opolské univerzitě.¹³

¹¹ Srov. Kateřina Tučková [online]. 2017 [cit. 2017-10-10]. Dostupné na: <http://www.katerina-tuckova.cz/>.

¹² Srov. Olga Tokarczuk. Wikipedie [online]. 2017 [cit. 2017-10-10]. Dostupné na: https://cs.wikipedia.org/wiki/Olga_Tokarczuk.

¹³ Srov. Olga Tokarczuk. Databáze knih [online]. 2017 [cit. 2017-10-10]. Dostupné na: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/olga-tokarczuk-2477>.

Nejznámější díla:

- Pravěk a jiné časy, 1996
- Denní dům, noční dům, 1998
- Hra na spoustu bubínků, 2001
- Běguni, 2007
- Knihy Jakubovy, 2014
- Svůj vůz i pluh veď přes kosti mrtvých, 2009

Ocenění:

- cena Kościelskich
- získala třikrát ocenění čtenářů v rámci ceny Nike.¹⁴

¹⁴ Srov. Olga Tokarczuk. Wikipedie [online]. 2017 [cit. 2017-10-10]. Dostupné na: https://cs.wikipedia.org/wiki/Olga_Tokarczuk.

2 VYHNÁNÍ GERTY SCHIRCH

2.1 Stručný obsah knihy

„Mluvím česky i německy. Maminka byla Češka, otec brněnský Němec. Základní školu jsem vychodila českou, obchodní školu německou. No jo, to je případ z prdele. Takhle blbě se narodit.“¹⁵

Kniha Kateřiny Tučkové – *Vyhnání Gerty Schnirch* čtenářům nabízí příběh jednoho člověka z mnoha. Mladé ženy, která jako statisíce jiných německých obyvatel osvobozeného Československa byla v poválečných časech vybrána k odsunu a musela podstoupit pochod směřující odněkud nikam, z místa, které bylo kdysi domovem do míst, kde nebyla vítaná a očekávaná. Román vypráví o životní pouti české Němky Gerty Schnirch, která se musela pod tíhou historických událostí s malou dcerou vydat s nejnnutnějšími věcmi vstříc osudu, který pro mnohé znamenal i smrt. Příběh, kdy se boj o přežití stává každodenní realitou a kdy je lidská důstojnost a právo na cokoli jen chimérou. Příběh, kdy je celoživotní pouť naplněna touhou po domově, strachem z budoucnosti, pocity vykořeněnosti, viny, strachu a zloby nad promarněným životem. Román přibližuje putování ženy, která po předčasné smrti milované matky, žije s opovržením bratra a s nenávistí a znásilňováním ze strany otce. Putuje nelehkou dobou s nechtěným dítětem, naplněna utrpením nevídaných, těch, kteří se každý den strachují o svůj život, děsí je nejistá budoucnost a představa vyhnání z rodné vlasti. Vyhnání je životním příběhem nevinné oběti historie, kterou před vyhoštěním zachrání nucené práce v zemědělství na jižní Moravě, kde se s jinými ženami s dětmi ocitá uprostřed éry divokého osídlování pohraničí a slouží místním sedlákům jako levná pracovní síla, kde i právo žít je zbožným přáním. Dobří lidé jsou všude a tak i zde se setkáváme s hrdiny knihy, kteří i přes společenské a politické klima jednají s nepřáteli národa jako s lidmi,

¹⁵ TUČKOVÁ K., *Vyhnání Gerty Schnirch*. Brno: Host, 2010. ISBN 978-80-7294-413-2, s. 131.

jako s bytostmi, které si nezaslouží jen nenávisť a odplatu za válečné běsnění. Po několika letech a opětovném získání československého občanství se Gerta vrací do rodného Brna, které však již není místem bezstarostného dětství i nelehkého dospívání. Stává se místem, kde sice může žít svůj nelehký život svobodné matky, ale s cejchem nepřítele státu a podezřelé osoby. Román hledající odpověď na otázky lidské viny a odpuštění nám přibližuje svět v dobách, kdy otázka Čechů a Němců byla více než problematická a důsledky divokých odsunů pod taktovkou revolučních gard jsou kontroverzním tématem ještě dnes.

Na počátku knihy se Gerta Schnirch jako dcera české matky a německého otce ocitá v časech, kdy do jejího dětství zasahuje válka. Doba, kdy se z českých sousedů stávají nepřátelé, českých, či dokonce židovských spolužáků a kamarádek nepřijatelná individua a oči dítěte jsou nuceny hledět na svět, který náhle nechápe a pochopit ani nechťejí. Běsnění světové války se podobá i běsnění v její vlastní rodině, kdy se její česká matka stává jen nepohodlným a opovrhovaným přívažkem a posluhující obětí pro kariérou posedlého, bezcitného otce a zfanatizovaného syna, pro které je čistota árijské rasy alfou a omegou jejich životů. Gerta je nucena vidět proměnu vztahů nejbližších a být svědkem zborcení kdysi bezproblémových sousedských a přátelských vztahů ve svém poklidném okolí.

Pokračování knihy se stává přehlídkou osudů těch, kteří žili v nešťastné době na nesprávné straně pomyslné barikády. To, co následuje po válce, připomíná výměnu rolí v nesmyslné, tragické divadelní hře, kdy se z představitelů utiskovaných stávají mstou hnaní vykonavatelé zla a z role prezentující tyranskou diktaturu se náhle stanou oběti. Role se obrátily a bohužel, jak to ve válkách bývá, trpěli především ti nevinní, běžní, civilní obyvatelé, kteří se dostali do této situace mnohdy jen proto, že byli příslušníky jednoho, nebo druhého národa.

„Copak každý Brňák není i trochu Vídeňák? Kdopak tady v Brně alespoň nerozuměl oběma jazykům? Všichni.“¹⁶

¹⁶ TUČKOVÁ K., *Vyhnání Gerty Schnirch*. Brno: Host, 2010. ISBN 978-80-7294-413-2, s. 38.

2.2 Historiografický rozbor

2.2.1 Pohled do historie

Poválečná doba Československého státu se stala obdobím plným emocí, a to nejen radostných z důvodu ukončené okupace a války. Stala se rozpáleným kotlem plným bouřlivých nálad, nenávisti, touze po odplatě. Potrestání museli být všichni, nejen nacistický aparát, ale i civilní obyvatelstvo, muži, ženy, děti se stali spolu s českými kolaboranty a pomahači největšími nepřáteli osvobozeného státu a celé Evropy.

„Rok 1945 byl výjimečný ... ještě neplatila pravidla, ještě nebyla zjednána úcta k zákonům; někteří lidé se tvářili, jako by nemohli postřehnout rozdíl mezi svobodou a nesvobodou; pocit moci dělal některé lidi zlými a pocit slabosti bezcharakterními. Snad tomu ani nemohlo být jinak; byly to revoluční zjevy ...“¹⁷

I když vztah českého a německého národa byl z pohledu historie v mnoha případech i pozitivním střetáváním jak v kulturní, ekonomické a duchovní oblasti, kdy vznikaly hluboké vazby i manželské svazky, vše bylo v této těžké době zapomenuto a zničeno.¹⁸ Výklad dějin, který se po válce etabloval a i dnes je dominujícím pohledem veřejnosti na odsun, je ten, že Němci prostě chtěli domů a bylo jim to umožněno.¹⁹

„Vysídlení většiny Němců je obecně charakterizováno jako sice těžké, mimořádné, někdy i bolestné, ale historicky nutné a oprávněné opatření. Vyzdvihovala se skutečnost, že naprostá většina Němců aktivně nebo pasivně (bez závažnějšího odporu) podporovala henleinovský fašismus a německý nacismus, že přispěla k rozpoutání války a podílela se na útlaku a teroru během okupace“.²⁰

¹⁷ DRTINA P., *Československo můj osud*. Praha: Melantrich, 1992. ISBN 80-7023-114-9, s. 258.

¹⁸ Srov. STANĚK T., *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Vyd. 1. Praha: Academia, Naše vojsko, 1991. ISBN 80-200-0328-2, s. 7.

¹⁹ Srov. PEROUTKOVÁ M., *Vyhnání – jeho obraz v české a německé literatuře a ve vzpomínkách*, 1. vyd. Praha: Libri, 2008. ISBN 978-80-7277-345-9, s. 17.

²⁰ STANĚK T., *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Vyd. 1. Praha: Academia, Naše vojsko, 1991. ISBN 80-200-0328-2, s. 22.

Zdůvodnění těchto kroků bylo jasné. Nebylo možné další společné soužití s tímto národem z morálních, politických, ani z historických hledisek. Důraz byl kladen na bezpečnost republiky a nutnost zabránit jakékoli další agresi a konfliktům, které by přítomnost příslušníků německého národa mohla vyvolávat.²¹ Pod vlivem tragického vývoje na válečných frontách a z důvodu zpráv o terorizování obyvatelstva okupovaných zemí se ve světovém veřejném mínění začalo usidlovat přesvědčení o kolektivní vině a odpovědnosti německého národa za zločiny spáchané fašistickým režimem.²²

I když se vývoj války nedal nijak předvídat, odsun několika miliónů německých obyvatel byl plánován již ve válečných letech. Exilová vláda vedená E. Benešem důsledně zpracovávala mnoho koncepcí týkající se vypořádání s národem, který způsobil v celé Evropě tolik utrpení. Exiloví politikové důsledně vyžadovali co nejtvrdší zúčtování s fašistickým režimem, ale co se týkalo sudetských Němců, volali po potřebě rozlišování na základě možného provinění. V případě Československé republiky bylo původně uvažováno o vystěhování asi 1,5 miliónů osob. Bylo plánováno, že odsun bude probíhat humánně, uspořádaně v průběhu 2 let a z řad odsunutých budou vyjmuti aktivní antifašisté. Bylo zamýšleno, že v republice by mělo zůstat maximálně 800 000 německých obyvatel. Co se týkalo majetkových konfiskací, tak ty byly předpokládány jen u trestně stíhaných osob. Ostatní odsunovaní měli mít nárok vyvézt si část movitého majetku.²³

„Přestože otázka rozsahu a způsobu provedení transferu zůstávala až do jara 1945 otevřená, operovala čs. politická reprezentace tím, že se celá akce uskuteční spořádaně a pod mezinárodní kontrolou, že nebudou postiženi loajální Němci a že se těm osobám, které bojovaly proti fašismu nebo se nijak neprovinily proti republice a oběma našim národům, budou zajištěna všechna individuální lidská a občanská práva.“²⁴

²¹ Srov. STANĚK T., *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Vyd. 1. Praha: Academia, Naše vojsko, 1991. ISBN 80-200-0328-2, s. 18.

²² Srov. tamtéž, s. 44.

²³ Srov. tamtéž, s. 37-45.

²⁴ STANĚK T., *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Vyd. 1. Praha: Academia, Naše vojsko, 1991. ISBN 80-200-0328-2, s. 18.

2.2.2 Statistické údaje

Z důvodu všeobecného nepřehledného a chaotického vývoje na jaře 1945 není ani dnes možné přesně vyčíslit počty Němců na území státu v daném období. Je však jisté, že složení obyvatelstva bylo velmi pestré.²⁵ Podle zjištění Lubomíra Slezáka žilo pouze v pohraničí k datu 1. května 1945 3 325 000 obyvatel, z toho bylo 2 725 000 německé národnosti, což bylo 82%. Z důvodu divokých i organizovaných odsunů a následného opětovného osídlování pohraničí se skladba obyvatelstva dramaticky změnila. Na konci března 1947 zbylo v pohraničí již jen 161 848 příslušníků německé menšiny, což činilo pouhých 6,5%.²⁶ Tomáš Staněk uvádí, že v květnu 1945 žilo v celé republice asi 3 600 000 Němců a podle zpracovaných statistik vydávaných potravinových lístků bylo vykazováno 2 716 239 německých civilistů.²⁷

2.2.3 Nálada v osvobozeném Československu

*„Jak z českých, tak z německých výpovědí vyplývá, že hnacím motorem vyhnání Němců z Československa byl v první řadě český nacionalismus a přání odplaty, které mělo silný negativní emocionální náboj. V chování většiny Čechů lze vysledovat negativní emocionalitu, jež pramenila jednak ze zkušeností s německou okupací v letech 1939-1945 a z velké části z pocitu ponížení, který Češi zažívali po kapitulaci a po Mnichovské dohodě, ale jednak vycházela ze zakořeněného historického vyprávění o po staletí trvající německé nadvládě.“*²⁸

Začaly se projevovat doposud skrývané, ale bobtnající negativní emoce podporované brutálním počínáním nacistů v závěru války. Mnozí byli svědky jejich nelidského chování k zajatcům, k vězňům transportovaným

²⁵ Srov. STANĚK T., *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Vyd. 1. Praha: Academia, Naše vojsko, 1991. ISBN 80-200-0328-2, s. 53-54.

²⁶ Srov. SLEZÁK L., *Pohraničí českých zemí na pokračování*. Acta Oeconomica Pragensia, 2007, ročník 15, č. 7, s. 383-384.

²⁷ Srov. STANĚK T., *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Vyd. 1. Praha: Academia, Naše vojsko, 1991. ISBN 80-200-0328-2, s. 54.

²⁸ PEROUTKOVÁ M., *Vyhnání – jeho obraz v české a německé literatuře a ve vzpomínkách*. 1. vyd. Praha: Libri, 2008. ISBN 978-80-7277-345-9, s. 101.

z koncentračních táborů, ale i k civilnímu obyvatelstvu v rámci represí a poprav v závěru války. Nacionální chování většiny obyvatel českého národa lze logicky přičítat těmto zkušenostem.²⁹

Na druhé straně barikády se zvyšující neklid a strach projevoval u německého obyvatelstva především před příchodem Rudé armády. Tyto emoce vyvolávaly zprávy o chování sovětských vojáků a jejich českých spolubojovníků při obsazování pohraničních oblastí a i jiných lokalit. Strach z násilí na ženách, odvetných akcí, lynčování, vyvolávaly masovou psychózu. Není proto divu, že během roku 1945 spáchalo podle oficiálních údajů sebevraždu 5 558 Němců. Motivem byl jak pocit viny, ale nejčastěji strach a obava z budoucího vývoje událostí a ztráta existenční perspektivy.³⁰

Němečtí pamětníci popisují konec války jako projev nekontrolované pomsty ze strany českého obyvatelstva na všech, kdo mluvil německy.³¹ Podle doložených zpráv znásilňování německých žen bylo především v režii sovětských vojáků, ale bohužel se vyskytly případy tohoto násilného aktu i ze strany českých mužů. Někteří Češi si vykládali konec války jako příležitost k odvetným akcím a vyřizování osobních účtů. Bohužel jejich nenávistné akce postihly i německy mluvící židy a antifašisty, kteří se vraceli z koncentračních táborů a exilu.³²

*„V roce 1945 nastala příležitost beztrestně dát průchod nepřátelským pocitům, přičemž jejich projevy byly úměrné pocitu vlastního selhání a ponížení. Čím víc se někdo před okupací a během ní podílel na vlastní degradaci, tím víc se na konci války mstil a volal po odplatě.“*³³

Veřejné mínění prvních poválečných dnů a měsíců bylo značně ovlivňováno i prezentovanými stanovisky prezidenta E. Beneše. Jeho názory byly akceptovány a všeobecně přijímány. Jeho projevy v českých a moravských

²⁹ Srov. STANĚK T., *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Vyd. 1. Praha: Academia, Naše vojsko, 1991. ISBN 80-200-0328-2, s. 56.

³⁰ Srov. tamtéž, s. 55.

³¹ Srov. PEROUTKOVÁ M., *Vyhnání – jeho obraz v české a německé literatuře a ve vzpomínkách*. 1. vyd. Praha: Libri, 2008. ISBN 978-80-7277-345-9, s. 95.

³² Srov. tamtéž, s. 84-85.

³³ PEROUTKOVÁ M., *Vyhnání – jeho obraz v české a německé literatuře a ve vzpomínkách*. 1. vyd. Praha: Libri, 2008. ISBN 978-80-7277-345-9, s. 101.

městech se vyznačovaly tvrdým protiněmeckým postojem.³⁴ Jako příklad lze uvést: „*Tento národ přestal být v této válce už vůbec lidským, přestal být lidsky snesitelným a jeví se nám už jen jako velká lidská nestvůra ... Řekli jsme si, že německý problém v republice musíme definitivně vylikvidovat.*“³⁵

Zásadní vliv na poválečné nálady proti českým kolaborantům a viníkům proti národu však měla především komunistická strana a její nemilosrdná kampaň volající po nejpřísnějších trestech za provinění v dobách protektorátu. Toto štvání podle českého demokrata Prokopa Drtiny nebylo přijímáno širokou veřejností s přílišnými sympatiemi. Důvodem byl tichý, ale zdravý instinkt obyvatel, kteří si uvědomovali, že většina popravovaných a pronásledovaných neměla v dobách nacismu příliš možností k odmítnutí spolupráce, pokud tím nechtěli vědomě ohrozit život svůj a životy svých blízkých.³⁶

2.2.4 Odsun a internace německého obyvatelstva

Odsun. Slovo, při kterém vytane mnohým představa nekonečné řady unavených, zoufalých lidí, plahočících se s nejnutnějšími věcmi po zaprášené cestě. Někteří se ještě ohlížejí s nadějí, že se stane zázrak a budou se moci vrátit domů, ale většina jen odevzdaně zírá před sebe do neznáma a snaží se pod tíhou nákladu neupadnout. Neví, co je čeká v příští zatačce, netuší, co jim přinese další den. Nikam nepatří, nikdo je nečeká. Vše, co důvěrně znali, zanechali nenávratně za sebou a teď sklání hlavu před ozbrojenými mladíky s nenávisnými pohledy a kráčí krok za krokem k neznámému.

Téma odsunu a s tím spjaté osudy německého obyvatelstva se staly v našich dějinách a historické paměti jakýmsi bílým místem.

³⁴ Srov. STANĚK T., *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Vyd. 1. Praha: Academia, Naše vojsko, 1991. ISBN 80-200-0328-2, s. 58.

³⁵ STANĚK T., *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Vyd. 1. Praha: Academia, Naše vojsko, 1991. ISBN 80-200-0328-2, s. 58.

³⁶ Srov. DRTINA P., *Československo můj osud*. Praha: Melantrich, 1992. ISBN 80-7023-114-9, s. 317.

„Během dvou hodin si Němci směli sbalit 20-50 kg a museli opustit své domovy. Pokud se zdráhali, donutily je k tomu revoluční gardy, které se nezastavily před ničím.“³⁷ Formující se bezpečnostní oddíly sestávaly z bývalých příslušníků četnictva a policie, z členů různých ozbrojených skupin, národní milice či stráží. Jejich činnost byla vůči německému obyvatelstvu nekompromisní a v mnoha případech až brutální. Bez rozdílu zacházeli drastickým způsobem jak s podezřelými osobami, tak s celými skupinami civilistů. Se snahou o udržení pořádku šla ruku v ruce odplata, pomsta a beztrestné rabování.³⁸ Těchto akcí se v květnu 1945 začaly účastnit i revoluční gardy, které se staly předchůdcem nechvalně známých lidových milicí. Tyto gardy se v první etapě tzv. divokého odsunu staly živou vzpomínkou na útrapy mnoha pamětníků.³⁹ Přestože byly velením armády a ministerstvem vnitra určeny jasné podmínky pro průběh vysídlování, probíhaly odsuny velmi nepřehledně a neorganizovaně.⁴⁰

V místech, kde bylo německé obyvatelstvo zastoupeno ve vyšší míře, docházelo k vyklizení celých obcí a čtvrtí. Proto vznikala různá internační zařízení a tábory.⁴¹ „Podle západoněmeckých pramenů bylo na čs. území využito 1215 objektů jako internačních a záchytných táborů, 846 jako pracovních a kárných středisek a 215 věznic, kterými při kratší nebo delší době pobytu prošlo údajně asi 350 000 osob.“⁴²

Úmrtnost v těchto zařízeních byla vysoká. Na základě výpovědí svědků a provedených odhadů zemřelo jen v létě 1945 na 200 až 300 osob. Příčiny byly různé, ale mimo násilného zacházení to byly především nemoci, vyčerpání a i sebevraždy. Často se stávalo pravidlem, že jako důvod úmrtí se uváděla

³⁷ PEROUTKOVÁ M., *Vyhnání – jeho obraz v české a německé literatuře a ve vzpomínkách*. 1. vyd. Praha: Libri, 2008. ISBN 978-80-7277-345-9, s. 97.

³⁸ Srov. STANĚK T., *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Vyd. 1. Praha: Academia, Naše vojsko, 1991. ISBN 80-200-0328-2, s. 63.

³⁹ Srov. PEROUTKOVÁ M., *Vyhnání – jeho obraz v české a německé literatuře a ve vzpomínkách*. 1. vyd. Praha: Libri, 2008. ISBN 978-80-7277-345-9, s. 97.

⁴⁰ Srov. STANĚK T., *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Vyd. 1. Praha: Academia, Naše vojsko, 1991. ISBN 80-200-0328-2, s. 62-65.

⁴¹ Srov. tamtéž, s. 66.

⁴² STANĚK T., *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Vyd. 1. Praha: Academia, Naše vojsko, 1991. ISBN 80-200-0328-2, s. 66.

srdeční slabost nebo onemocnění tyfem. Pokud u českého obyvatelstva docházelo k ojedinělým snahám Němcům pomoci, potýkala se pak tato obětavost ze strany veřejnosti a úřadů se sankcemi a veřejným pranýřováním.⁴³

Vystěhovávaní bylo většinou velmi rychlé, němečtí obyvatelé museli své domovy opustit často i do 30 minut. Po důkladných prohlídkách věcí, které si stačili sbalit, byli zařazeni do pěších kolon nebo do železničních transportů, přičemž často docházelo i k rozdělování rodin. Mimo povolený obsah a váhu zavazadel muselo být vše odevzdáno. Úřady byla povolována hmotnost zavazadel 30 – 60 kg a jídlo si směli vzít na 3 – 7 dní. Jedinými cennostmi, které si mohli ponechat, byly snubní prsteny. Bohužel i přes úřední nařízení, odsunutí často přicházeli k hranicím s prázdnými rukami.⁴⁴

2.2.5 Práce v zemědělství

*„K Rusovi přistoupil další ze sedláků. Díky němu teď Gerta s Barborou na hrudi a s kočárem složeným před sebou sedí na prkenném voze a nadskakuje, když kolo bryčky vjede do výmolu silnice. Jedou po silnici na jih, k rakouským hranicím, kolem Mušova, kdysi, ještě před válkou, tu byla s Friedrichem, matkou a otcem na výletě.“*⁴⁵

Podstatnou částí vyprávění knihy byl pobyt Gerty v Perné, moravské vesnici, kam byla jako mnoho dalších žen poslána na práci v zemědělství. Původně byla plna obav, že výběr žen je jen záminka, aby odsun za hranice probíhal klidněji, ale nakonec se ocitla v domě paní Zipferové, občanky rakouské národnosti, která byla ušetřena odsunu a perzekucím. Ujala se Gerty, její dcery a několika dalších žen a poskytla jim ubytování a stravu. Na práci chodily do sousedních statků v okolí Perné, kde ještě donedávna pospolu žili Rakušané, Češi i Němci. Venkov se stával pustým místem, zmizelo vše, co připomínalo

⁴³ Srov. STANĚK T., *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Vyd. 1. Praha: Academia, Naše vojsko, 1991. ISBN 80-200-0328-2, s. 69-70.

⁴⁴ Srov. tamtéž, s. 72-73.

⁴⁵ TUČKOVÁ K., *Vyhnání Gerty Schnirch*. Brno: Host, 2010. ISBN 978-80-7294-413-2, s. 116.

po staletí společné hospodaření, kdy sousedé mluvili česky i německy a přesto se dokázali domluvit a sousedsky dohodnout.⁴⁶

„Regiony určené k usídlení vyhnanců byly určeny v souladu se směrnicemi okupačních mocností pouze podle logistických hledisek a při ubytování vysídlenců existovalo jediné kritérium: obytný prostor, který byl ještě k dispozici, a to hlavně ve venkovských oblastech se slabou infrastrukturou, jež kromě zemědělství skýtal jen málo pracovních příležitostí.“⁴⁷

Poválečný odsun německých sedláků, rolníků i deputátníků způsobil nové osídlování, nebo přesněji řečeno kolonizování opuštěného majetku. Němečtí sedláci byli považováni za velmi zkušené hospodáře, pěstitele i chovatele a místo nich přicházeli čeští i slovenští maloročníci, bezzemci i Volyňští Čechové. Půdu získávali za velmi výhodných podmínek. Obraz pohraničí se národnostně zjednodušil a velká hospodářství byla uměle zmenšována. I když nikdy nebyl vyčíslen přesný počet sedláků v poválečných letech, protože neustále docházelo k jejich přesunům a odsunům, lze dopad těchto změn alespoň přiblížit statistickými údaji.⁴⁸ *„Jestliže ještě v roce 1930 bylo v ČSR celkem 57 060 závodů selského typu (s výměrou 1 603 491 ha půdy), pak k roku 1949 se jejich počet snížil na 35 159 (s výměrou 1 032 992 ha), tedy o více než jednu třetinu.“⁴⁹*

Obraz poválečného venkova popisovaný v knize Kateřiny Tučkové je obrazem obrovských národnostních i politických změn. Předkládá nám pohled na dobu, kdy se sousedé stali nepřáteli, nové nahrazovalo staré, pomsta a nenávist se mísily s touhou po rychlém zbohatnutí a hyenismem. Z Československa mizely celé rodiny i vesnice obyvatel německé národnosti, bez ohledu na to, že by se tito lidé nějak angažovali v nacistické představě o podobě Evropy. Stačilo být Němcem, a co bylo důležitější, bohatým a úspěšným Němcem, který celá staletí

⁴⁶ Srov. TUČKOVÁ K., *Vyhnání Gerty Schnirch*. Brno: Host, 2010. ISBN 978-80-7294-413-2, s. 116-222.

⁴⁷ KOSCHMAL W.; NEKULA M.; ROGALL J., *Češi a Němci*, Praha: Paseka, 2001. ISBN 80-7185-370-4, s. 240.

⁴⁸ Srov. JECH K., *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-902-7, s. 41-44.

⁴⁹ JECH K., *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-902-7, s. 41.

spravoval svůj grunt, svůj majetek. V knize jsou popisovány vztahy mezi starousedlíky i těmi, kteří se odhodlali přijít do pohraničí a nově ho osídlit.

*„Tak krásně se tu žilo. Každý na svém a přece dohromady. Všechno nám vzali, protože jsme měli špatnou národnost, i když jsme za války neudělali vůbec nic.“*⁵⁰

Přečtěme si o lidskosti i nenávisti Čechů, kteří se dokázali postavit k rodící se historii a zcela novým podmínkám naprosto rozdílně. Jedni se soucitem pomáhali i pod pohružkou sankcí, druzí beze stopy svědomí zabíjeli a pustošili to, co po staletí bylo obděláváno a budováno. Kniha přibližuje život vysídlených Němců nasazených v zemědělství v časech, kdy byli pouze číslem bez práva na cokoli, a přesto je v skrytu duše poháněla touha přežít a dočkat se lepších časů. Mnohé hrdinky knihy touží zůstat v zemi, která je nechce a ostatní chtějí odejít kamkoli. Jen daleko, daleko pryč od toho ponižování, strachu a nejistoty, i když ví, že celá Evropa je místem, kde toto naleznou jen těžko.

*„Hrdost. To je to, co ostatní za poslední měsíce pohřbily. Plazí se tu na poli, dřou, jak jim kdo nakáže, jsou vděčné za kus žvance, večer nemluví o ničem jiném než o dalším dni práce. Zbláznily se.“*⁵¹

2.2.6 Akce „Kulak“

*„Dostal šestnáct let. V Jáchymově, za velezradu, jako vesnický boháč, který tu mařil společné družstevní úsilí.“*⁵²

I v kraji Perné stejně jako všude jinde v Československu nastalo peklo zvané „kolektivizace“. „Akce „K“ postihla v letech 1951-1954 podle odhadů dva až čtyři tisíce selských rodin.“⁵³

Jedním ze zásadních impulzů této akce bylo předchozí vyhnání německých obyvatel. Stačilo několik měsíců a třetina půdy ztratila své majitele a byla rozdělována mezi nové osadníky, či zůstávala ladem. Zásluhy za rozdělování

⁵⁰ TUČKOVÁ K., *Vyhnání Gerty Schnirch*. Brno: Host, 2010. ISBN 978-80-7294-413-2, s. 287.

⁵¹ Tamtéž, s. 202.

⁵² Tamtéž, s. 264-265.

⁵³ ZÍDEK P., *Češi v srdci temnoty*. Praha: Knižní klub, 2013. ISBN 978-80-242-4251-4, s. 67.

půdy si přivlastňovala komunistická strana, což jí přineslo v době kolektivizace kladné ohlasy a pevnou politickou pozici. Započalo pronásledování sedláků a důsledky z toho vzniklé by se daly připodobnit k návratu nevolnictví. V poměrně krátké době byla jedna skupina obyvatelstva zbavena jakýchkoli práv, pozbyla veškerý majetek, byla diskriminována a nucena k podřadným pracím. Selský stav měl být dokonale zničen.⁵⁴

*„V Československu bylo na počátku kolektivizace 35 159 usedlostí o výměře 20 až 50 hektarů, do roku 1957 se jich udrželo jen 1251, tedy 3,5 procenta původního počtu.“*⁵⁵

Na venkově se stále častěji objevovali příslušníci Státní bezpečnosti, kteří důsledně shromažďovali informace, udání a svědectví, aby mohli označit co nejvíce osob vhodných k trestnímu postihu. Toto na vesnicích přinášelo atmosféru zhoustlou strachem, obavami a všudypřítomné nejistoty. Ptali se: „Budu to příště i já?“ Nebylo divu, že pod tímto tlakem mnoho doposud vzpouzejících se rolníků začalo, i když nedobrovolně, podepisovat přihlášky do vznikajících JZD.⁵⁶

Označení vesnický „kulak“ mělo náležitě hanlivý podtext, který u mnohých vzbuzoval dostatečnou nenávist a závist vůči vesnickým boháčům a schopným hospodářům.⁵⁷ Bylo logické, že se mocenský systém snažil neustále hledat a nacházet původce nedostatků a prokázaných chyb v rámci kolektivizace. A jak se říká, kdo hledá, ten najde. Nepřátel a viníků v roce 1951 přibývalo, a to nejen z řad dědičných sedláků. Do skupiny vesnických boháčů náhle přibyla nová kategorie, osídlenci pohraničí, kteří získali usedlosti po vysídlených Němcích. Včerejším bezzemkům, kteří po válce získali majetek, byl tento opět odebrán a oni byli označováni jako vykořisťovatelé a kulaci bojující proti kolektivizaci. Tito obvinění nebo odsouzení vesničtí boháči již nemohli pracovat ani jako námezdní síla a bydlet v blízkém okolí, aby jim bylo

⁵⁴ Srov. ZÍDEK P., *Češi v srdci temnoty*. Praha: Knižní klub, 2013. ISBN 978-80-242-4251-4, s. 64-67.

⁵⁵ ZÍDEK P., *Češi v srdci temnoty*. Praha: Knižní klub, 2013. ISBN 978-80-242-4251-4, s. 67.

⁵⁶ Srov. JECH K., *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-902-7, s. 67-68.

⁵⁷ Srov. tamtéž, s. 60.

zabráněno dále rozvracet vesnici a JZD. Nastalo nové vysídlování a sedláci mohli pracovat jen v dolech, lomech, průmyslových závodech nebo ve stavebnictví.⁵⁸

„Od 1. srpna 1950, kdy vstoupil v platnost nový trestní zákon správní, do konce 1. čtvrtletí 1951 bylo podle situačních zpráv zaslaných ministerstvu vnitra potrestáno 48 485 rolníků, což činilo 39% z celkového počtu potrestaných občanů.“⁵⁹

Byla také patrná snaha používat nátlakových akcí v podobě trestních řízení a soudů. Před tzv. státní soud bylo postaveno mnoho sedláků a byli obžalováni z mnohdy vykonstruovaných protistátních činností a odsuzováni k mnoholetým trestům uvěznění i k trestům smrti. Okresní soudy odsoudily v roce 1951 389 lidí za podvratnou činnost proti zemědělství. Z toho bylo 292 rolníků, 44 zemědělských dělníků a 53 sedláků. Také docházelo ke snahám mstít se i na dětech takto postižených zemědělců. Měly být vyloučeny ze středních škol a nastoupit do oblasti průmyslu nebo stavebnictví na manuální práci. Sankce a pronásledování postihly i romanopisce, básníky, publicisty a historiky, kteří se zabývali náboženskou a vesnickou tematikou. Bylo uvězněno 14 osobností a spolu dalšími zatčenými byli obviněni, že připravovali nastolení fašistického režimu ve službách Vatikánu.⁶⁰

Nestačilo zatýkání sedláků za mnohdy nesmyslná obvinění, ale potrestány byly především jejich rodiny a to ne po odsouzení, ale již po jejich zatčení.⁶¹

„Výsledkem musí být odstranění vesnického boháče a jeho rodiny z vesnice, kde žil a měl majetek, a likvidace jeho majetkové základny.“⁶²

Karel Jech ve své knize uvádí, že v letech 1952-1953 bylo přesídleno celkem 1077 rodin odsouzených sedláků a rozhodně to nebyly konečné počty. Bylo jim zkonfiskováno 22 tisíc hektarů půdy, které většinou převzala JZD.

⁵⁸ Srov. JECH K., *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-902-7, s. 83-88.

⁵⁹ JECH K., *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-902-7, s. 91.

⁶⁰ Srov. JECH K., *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-902-7, s. 92-94.

⁶¹ Srov. ZÍDEK P., *Češi v srdci temnoty*. Praha: Knižní klub, 2013. ISBN 978-80-242-4251-4, s. 88-89.

⁶² JECH K., *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-902-7, s. 95.

Vysídlování logicky provázel nesouhlas takto postižených rodin, ale otevřený odpor nebyl zaznamenán. Osamělé ženy, které se musely starat o děti i rodiče, se snažily zajistit základní potřeby v novém, nevlídném prostředí a podřizovaly se pokynům vykonavatelů této represe, aby zamezily dalšímu zatýkání. Chování ostatních vesničanů bylo velmi rozdílné. Postiženým pomáhali především příbuzní a nejbližší sousedé. Ostatní většinou jen postávali opodál, tiše sledující nakládání vozů a odjezd rodin z vesnice. Našli se však i tací, kteří ovlivněni agitacemi a štvavou politikou, přijímali stěhování svých sousedů s nadšením a pokládali jejich vysídlení za sociální spravedlnost. Jen zřídka se našla část občanů, neváhajících sepsat různé rezoluce a stížnosti proti tomuto násilnému vysídlování, ale samozřejmě bez jakékoli odpovědi ze stran úřadů.⁶³

„Vystěhovávané rodiny se ocitaly v nezvykle podřízeném a ponižujícím postavení, v neznámém, cizím a nezřídka i nevraživém prostředí.“⁶⁴

Po příchodu do nového prostředí bez prostředků a z důvodu neschopnosti zajistit i základní potřeby, se chování některých nových spolupracovníků a zaměstnavatelů zdá i dnes obdivuhodné. Pořádali pro postižené rodiny sbírky, darovali jim jídlo a potraviny nebo dokonce kradli mléko pro děti.⁶⁵

Akce „Kulak“ byla formálně zrušena v lednu 1954. Zdůvodněno to bylo poukázáním na nedostatky v politickém zajištění a kritizovalo se pochybení v provádění akce, která nesplnila svůj účel.⁶⁶

Konkrétně se uváděly tyto hlavní body:

- *„Vystěhování se konalo často proti vůli vesnice (někde i v noci), aniž by odsouzení sedláci byli odhaleni jako nepřátelé malých a středních rolníků;*

⁶³ Srov. JECH K., *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-902-7, s. 182-184.

⁶⁴ JECH K., *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-902-7, s. 186.

⁶⁵ Srov. JECH K., *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-902-7, s. 186.

⁶⁶ Srov. tamtéž, s. 202.

- Komise nevybíraly správné osoby k přesídlení (často šlo o lidi přestárle a nemocné, ženy s malými dětmi, rodinné příslušníky, kteří bydleli a byli zaměstnáni mimo vesnici);
- Výkonní pracovníci si vykládali směrnice jako podklad k likvidaci vesnických boháčů jako třídy, přičemž na trestní řízení soudní či správní pohlíželi jako na nezbytný předpoklad pro vyslovení vedlejšího trestu propadnutí jmění a zákazu pobytu;
- Malí a střední rolníci to posuzovali jako porušování socialistické zákonnosti a odmítali obhospodařovat polnosti vystěhovaného sedláka, takže takové pozemky zůstávaly neobdělány;
- Pracovníci bývalého MNB místo bezpečnostní práce zajišťovali nové zaměstnání a byty pro vysídlené rodiny a byli nejiniciativnějšími činiteli celé akce.⁶⁷

2.2.7 Návrat do Brna

„Brno je zle poškozené, mnoho domů je pobořených, mnoho bytů je zničených, je nouze o místo. Zatím mají Němci, co tu zbyli, na pažích pásku, jakou jsme dostaly v Perné i my, nesmějí chodit po chodnících ani používat dopravních prostředků. Několikrát jsem viděla je lynčovat, nálada Brňanů je pořád pomstychtivá.“⁶⁸

Po letech strávených v Perné nebyl návrat do rodného Brna pro Gertu v jejím životě lehkou etapou. Za pomoci svého dávného přítele a milence Karla, funkcionáře a komunisty, sice získala byt, ale nejistota a strach, že o vše jako Němka přijde a bude muset odejít ze země, ji nikdy neopustil. Mohla pracovat ve Zbrojovce, ale představa, že by tam potkávala muže, kteří je hnali jako dobytčata ven z Brna, jí v tom bránila. Raději dojížděla hodinu do Kuřimi,

⁶⁷ JECH K., *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-902-7, s. 203.

⁶⁸ TUČKOVÁ K., *Vyhánění Gerty Schnirch*. Brno: Host, 2010. ISBN 978-80-7294-413-2, s. 211-212.

kde se jako nekvalifikovaná síla lopotila u obráběcího stroje. „*Stala jsem se třídně nespolehlivou. Jsem přece Němka ne? I když československá občanka.*“⁶⁹

Padesátá léta, doba, kdy se pořádaly hony na čarodějnice, každý se bál promluvit i před kdysi spolehlivými přáteli, éra teroru a všudypřítomného strachu. Čas, kdy se města zaplňovala novými obyvateli – cikány ze Slovenska, kteří se proti své vůli, ale podle představ strany, ubytovávali v opuštěných bytech a domech, na kterých byly stále patrné stopy kulek a bombardování. Éra, plná šedi a strachu, která zničila mnoho lidí, smetla i jejího přítele Karla, který se stal nepohodlným, protože pokládal otázky, na které nikdo neměl zájem odpovídat. Hledal pravdu o odsunech Němců, protože začal chápat, že ne vše, co bylo předkládáno oficiálními zdroji, byla pravda. Stal se nepohodlným a zmizel ze života Gertě, pro kterou byl v nejistých časech oporou i záchranou, stejně jako tisíce jiných, dnes již téměř zapomenutých hrdinů. „*Zrůdy, zasípala Krumpschmiedová, - o co jsou lepší než Hitler, heh? Chovají se k lidem úplně stejně ... vlastně hůř! Likvidují a ponižují lidi vlastního národa. Prasata.*“⁷⁰

2.2.8 Řekové v Čechách

Jednoho dne se v Gertině bytě objeví řecký manželský pár. Byla pryč Karlova ochrana, byl pryč pocit soukromí. Život se stal občanskou povinností ve prospěch státu. Přišel střet dvou naprosto odlišných kultur ve skromném brněnském, třípokojovém bytě. Na počátku probíhala hra na schovávanou, kdy se všichni zúčastnění snažili vyhýbat se jeden druhému. Pak přišel i vztek a bezmoc nad rozdělením osobního prostoru pro účely praní, vaření a života jako takového. Ale podobné osudy sbližují, přátelství se zrodí i z popela, pokud žár nenávisti vyhasne. Athanaia i Achilles se stávají na nějakou dobu pro Gertu a Barboru rodinou. Přibližují jim svůj svět a domov, tak odlišný a slunný. Domov, o který na dlouhou dobu přišli, stejně jako Gerta a všichni jí podobní.

⁶⁹ TUČKOVÁ K., *Vyhnání Gerty Schnirch*. Brno: Host, 2010. ISBN 978-80-7294-413-2, str. 234.

⁷⁰ Tamtéž, s. 286.

Z důvodu občanské války v Řecku, která probíhala v letech 1946-1949, poskytlo Československo nový domov tisícům řeckých uprchlíků.⁷¹

„Řecká emigrace proběhla v několika vlnách. Původní emigrace byla nedobrovolná, politicky a vojensky vynucená. Během probíhající občanské války (1946-49) v Řecku bylo rozhodnuto o převozu několika tisíc dětí z válečných oblastí do zemí, které nabídly pomoc. Děti byly nejčastěji převezeny do zemí evropské „lidové demokracie“ a Sovětského svazu. Počet přesunutých dětí do Československa, Polska, Rumunska a SSSR se odhaduje na 24 000 až 28 000.“⁷²

Poté následovala emigrace dospělých, kteří sestávali z komunistů, partyzánů a jejich přívrženců s rodinami. Jejich počet se odhaduje na 80 tisíc a do našeho státu jich přišlo v letech 1948 -1950 zhruba 14 tisíc. Jejich novým domovem se staly zemědělsko-potravinářské kraje, vykliděné oblasti po odsunutých Němcích, především v oblastech severní Moravy.⁷³

Zpočátku bylo velmi těžké překonat kulturní a jazykovou bariéru, která byla problémem zejména v rámci pracovního zařazení. Řekové ve své domovině pracovali zejména v zemědělství, takže tady byli zařazováni na místa, která nevyžadovala kvalifikaci.⁷⁴

Jejich způsob života byl symbiózou tradic různých kultur. Mísilo se tady pravoslavné a islámské náboženství s politickým životem řízeným komunistickou stranou Řecka. Důležitou roli zde hrála výuka dětí v mateřském jazyce (řečtině a makedonštině), dodržování tradic a zvyků, a zpočátku i výuka náboženství. Na konci 70 let započal návrat těchto emigrantů do vlasti, ale povolení ze strany Řecka bylo omezeno pouze na etnické Řeky, proto imigranti albánské či makedonské národnosti odcházeli do Bulharska či bývalé Jugoslávie.

⁷¹ DRBOHLAV D. a kol., *Migrace a (i)migranti v Česku*. Praha: Slon, 2010. ISBN 978-80-7419-039-1, s. 23.

⁷² NÁDVORNÍKOVÁ, ŽIDKOVÁ, *Řekové v Čechách*. Hospodářská a kulturní studia, Provozně ekonomická fakulta ČZU v Praze [online]. 2009 [cit. 2017-11-10]. Dostupné na: http://www.hks.re/wiki/rekove_v_zechach, s. 2.

⁷³ ŽÍDEK P., *Češi v srdci temnoty*. Praha: Knižní klub, 2013. ISBN 978-80-242-4251-4, s. 115.

⁷⁴ Srov. NÁDVORNÍKOVÁ, ŽIDKOVÁ, *Řekové v Čechách*. Hospodářská a kulturní studia, Provozně ekonomická fakulta ČZU v Praze [online]. 2009 [cit. 2017-11-10]. Dostupné na: http://www.hks.re/wiki/rekove_v_zechach, s. 2-3.

Mnoho reemigrantů se však znovu vrátilo a přesídlilo natrvalo zpět do Československa, jelikož ve své rodné zemi již nenašli ani práci, ani společenské uplatnění.⁷⁵

2.2.9 Barbora

„Celé své dětství jsem byla něco jako prosebníček stojící před jejím tvrdým, nehybným obličejem, se kterým přijímala všechno bez rozdílu.“⁷⁶

Jednou z důležitých linií knihy je komplikovaný vztah Gerty k dceři Barboře. Složitý, neuchopitelný vztah znásilňované Gerty k dítěti, které vzniklo z incestního vztahu, provázel jejich soužití celý život. Jak mohla milovat dítě vzešlé z nenávisti, hanby, ponížení? Jak najít cestu k dceři, která jí každý den připomínala tu prožitou hrůzu?

„Kvalita vazby mezi dítětem a matkou, později i mezi dítětem a otcem a dítětem a dalšími členy rodiny, je klíčovým činitelem osobnostního vývoje. Vrozeným základem pevné vazby mezi osobami v rodině je tzv. vazbové chování, pozorovatelné i u zvířat.“⁷⁷

Autorka nám představuje rozporuplné Gertiny pocity i Barbořino vnímání mnohdy chladné a nepřístupné matky, kterou nechápala, ale tolik toužila po její lásce. Nechápala proč je k ní tak necitelná, lhostejná k jejím úspěchům i neúspěchům a proč se k cizím lidem chová mnohem srdečněji.

„Nejlépe je doložen negativní vliv citové deprivace na vývoj silně agresivní, hostilní, citově labilní, maladjustované a také intelektově nevyvinuté osobnosti.“⁷⁸

Jejich složitý vztah negativně podbarvuje i doba, ve které Barbora vyrůstala a dospívala.

⁷⁵ ŠIŠKOVÁ T., ed., *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-285-8, s. 64-65.

⁷⁶ TUČKOVÁ K., *Vyhnání Gerty Schnirch*. Brno: Host, 2010. ISBN 978-80-7294-413-2, s. 368.

⁷⁷ MATOUŠEK O.; KROFTOVÁ A., *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2, s. 42.

⁷⁸ NAKONEČNÝ M., *Lidské emoce*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0763-6, s. 174.

„Malí“ svědkové utrpení, děti či dospívající v období, kdy „velcí“ jednali, nejsou nikterak, ani v nejmenším, zodpovědní za činy a chování svých rodičů. Dělat z nich spoluviníky znamená přijímat zvrácenou logiku policejních diktatur, v níž ta komunistická v tomto směru excelovala po desetiletí.“⁷⁹

Doba, kdy krutost dětí byla tiše podporována soudružkami učitelkami, které si říkaly, že si nic dobrého nezaslouží. Je to jen divná, německá holka s podezřelou a nepřátelsky smýšlející matkou. Nevinné, ale nemilované dítě, šikanované od útlého dětství spolužáky i dospělými, zoufale hledající kousek lásky a pochopení, které alespoň na krátký čas našla v osobě strýce Karla, či tety Athanaie, paní z Řecka, která u nich spolu s manželem nějakou dobu žila.

„Další kritické období představuje věk dospívání, období vnitřní i vnější konfliktnosti, hledání vlastní identity, probuzeného sexu a romantické první lásky.“⁸⁰

Všechny tyto prožité smutky a příkoří zapříčinily, že stejně jako mnoho podobně postižených dětí odchází z rodiny brzy, vdá se a opouští chladný domov. Tolik touží být součástí milující rodiny, stát se pro někoho důležitou a platnou. Přeje si stále se nehádat a raději opustit ticho nehostinného bytu, kde nemá s kým promluvit. Touží jen uniknout a zapomenout na všechny ty křivdy, posměch a minulost – touží spálit mosty.

Matka a dcera, komplikovaný vztah plný smutku. Neradostné soužití, které dokáže v této knize narušit až Gertina blížící se smrt, která dceru přivede zpět. Společně strávený čas, kdy se pro Barboru stala matka v komatu konečně bytostí, které najednou může všechno říci, která ji naslouchá a chápe ji. Bytostí, kterou se smutkem vidí jako člověka, který žil zcela nenaplněný a zbytečný život.

⁷⁹ BARTOŠEK K., *Zpráva o putování v komunistických archivech*. Praha: Paseka, 2000. ISBN 80-7185-282-1, s. 280.

⁸⁰ NAKONEČNÝ M., *Lidské emoce*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0763-6, s. 175.

2.3 Destruktivní analýza

Obraz současnosti. Utečenci, imigranti, emigranti, vyhoštěnci, lidé bez domova, bez prostředků a mnohdy i bez budoucnosti, kteří jsou již nějakou dobu nedílnou součástí televizních zpráv, novinových titulků, webových diskuzí i rozhovorů u piva. Autorka zřejmě nepsala tuto knihu, vydanou poprvé v roce 2009, jako reakci na neutěšenou situaci těchto poutníků, ale rozhodně je příběh dívky a později ženy s česko-německým původem v období poválečných let v mnohém podobný s osudy novodobých vyhoštěnců bez domova. Svět zmítaný válkami, krizemi, revolucemi a chudobou zanechává ve svých stopách tisíce, milióny obětí, zoufale se snažících nalézt trochu toho klidu, prostředků a bezpečí, a to kdekoli je to možné. Existují však i jiné kulturně i etnicky rozdílné národy, které se staly v průběhu let součástí naší společnosti.

Porevoluční začleňování Česka do globalizací ovlivněného světa přineslo i mezinárodní mobilitu, a to nejen směrem ven, za hranice, ale samozřejmě i dovnitř naší země. K nejsilnějším skupinám imigrantů tradičně v minulých letech patřili občané Slovenska, Ukrajiny, Vietnamu, Ruska, Německa a Polska. Později k těmto skupinám přibyli i občané Moldavska a Mongolska.⁸¹

Mnoho migrantů používá Českou republiku jako jakési tranzitní území, jiní přicházejí z ekonomických důvodů. Mnozí z nich přicházejí prostřednictvím turistických víz, ale zůstávají zde i po jejich vypršení a pracují bez povolení, přičemž zastávají špatně placenou, namáhavou a náročnou práci, která je pro české obyvatele neatraktivní.⁸²

To, co je však na přílivu imigrantů znepokojující a tolik společné s knihou Kateřiny Tučkové je fakt, že v roce 2008 dvě třetiny české populace prosazovaly nutnost vysokého stupně přizpůsobení majoritní většině a jen čtyři procenta občanů byla svolná s tím, aby si cizinci mohli svobodně žít podle svých zvyků

⁸¹ Srov. DRBOHLAV D. a kol., *Migrace a (i)migranti v Česku*, Praha: Slon, 2010. ISBN 978-80-7419-039-1, s. 33-35.

⁸² Srov. tamtéž, s. 46.

a obyčejů, které přináší jejich kultura. Navíc v té době polovina naší populace viděla v příchodu migrantů celospolečenský problém.⁸³

Uváděná data byla aktuální v roce 2010 a obávám se, že pod vlivem nedávných i současných migračních vln, zaplavujících celou Evropu, procento znepokojených občanů a s tím spojených anti-imigračních nálad pouze stoupá.

Tato problematika není však jedinou spojovací paralelou současnosti s knihou Kateřiny Tučkové. Její beletristický román s historickými reáliemi je v dnešní době velmi ožehavým a kontroverzním tématem, i po tolika letech. Poválečné období sebou neslo mimo radosti z osvobození i nálady, které sice byly běžné po celé Evropě, ale u nás byly dovedeny do hrůzných konců. Milióny obyvatel německé národnosti byly nuceny opustit své domovy, a ač celé generace jejich předků žily bez větších problémů vedle českých obyvatel, staly se z důvodu jakési kolektivní viny těmi, kteří musí být potrestáni. Odsouzení bez soudů, popravování bez možnosti obhajoby. Sláva patří vítězům a pravda není podstatná. Je smutné, že i v dnešní době se obyvatelé naší země přiklánějí k obhajobám v duchu: „tehdy si to zasloužili, byli to všechno stejně nacisti.“ Nebo: „Čechy patří Čechům“, „a sami chtěli zpátky do Německa“, apod.

Je nesmyslné předpokládat, že to, co se stalo před sedmdesáti lety, není možné i dnes. Po staletých zkušenostech je jasné, že lidstvo inklinuje k podobnému jednání a stačí jen nalézt a použít dostatečně silnou rozbušku nebo alespoň částečně relevantní důvod, aby se z jinak slušných, poctivých a rozumných bytostí stal rozzuřený, nemyslíci dav bez kousku slitování i k jen smyšlenému nepříteli.

„Obyvatelstvo České republiky, přestože žijeme ve střední Evropě, je dnes až nepochopitelně národnostně a rasově homogenní. Má to svoje historické příčiny, dané holocaustem prováděným fašisty, odsunem Němců ze Sudet, čtyřiceti lety izolace země za reálného socialismu i rozpadem Československa na dva státy.“⁸⁴

⁸³ Srov. DRBOHLAV D. a kol., *Migrace a (i)migranti v Česku*, Praha: Slon, 2010. ISBN 978-80-7419-039-1, s. 126.

⁸⁴ ŠÍŠKOVÁ T., ed., *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-285-8, s. 41.

Ztráta paměti, která nás lidstvo postihuje, může způsobit, že se nikdy nepoučíme, nedokážeme správně zhodnotit naše dějiny a použít tyto zkušenosti k tomu, aby se chyby neopakovaly a další generace tak nebyly odsouzeny k nevědomosti o smrtelných omylech svých předků. Pokud budeme jen vágně bagatelizovat naši temnou minulost, přibarvovat si skutečnost a opěvovat pouze zjevné a mnohdy nepodstatné úspěchy, děti našich dětí nabudou dojmu, že žádný holocaust, válka, vysídlování, komunistický teror neexistovaly a zařadí je ve své virtuální paměti do sekce mýtů a pohádek.

3 ŽÍTKOVSKÉ BOHYNĚ

3.1 Stručný obsah knihy

„Desítky generací nositelek starobylého učení přežily nástup křesťanství, čarodějnické procesy raného novověku, řádění místních kněží i justice, výzkum esesáckého komanda a nakonec je zlikviduje bolševik.“⁸⁵

Román *Žitkovské bohyně* je obsáhlou mozaikou vzpomínek, kterou proti času putuje hlavní hrdinka Dora Idesová. Žena narozená v kraji Bílých Karpat v oblasti moravských Kopanic, kde k nám díky knize promlouvají osudy žen „bohyně“, které se od pradávna zabývaly předpovídáním budoucnosti, léčením rozličných neduhů i čarováním a byly za to stejně jako ve středověku pronásledovány i uctívány. Osudy hlavní hrdinky jsou s těmito ženami úzce spojeny, protože je sama součástí této skupiny již od narození. Patří do rodiny, která si „bohování“ předává z generace na generaci a je jen otázkou, zda ve své rodové linii své schopnosti nalezne a bude chtít svůj dar podle tradice rozvíjet.

Knihy je kompilací vzpomínek hlavní hrdinky na vlastní minulost a dále je nám předkládán příběh, který nalezla zkoumáním archivních záznamů, týkajících se pronásledování léčitelů. Příběh naplněný mystickými představami, živým popisem tradic a rituálů a kopanickým dialektem, přibližuje život na místech, kde dnes již léčitelky zřejmě nepotkáme a zvyky a tradice jsou zaznamenány jen v knihách.

Žitkovské bohyně vypráví o putování v čase, o hledání vlastních kořenů, vlastní identity. Vypráví o hledání spravedlnosti a pravdy v nespravedlivých časech a je pohledem do života malé skupinky svébytných žen, které svůj život zasvětily Bohu, přírodě a jejím silám, tradicím, které nelze vysvětlit rozumem, ideologií, ani vědeckými výzkumy.

⁸⁵ TUČKOVÁ K., *Žitkovské bohyně*, Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-858-1, s. 436.

Dora a její mladší, mentálně postižený bratr Jakub, se ocitají po vraždě své matky pod ochranou tety Terézie Surmenové, zvané Surmeny, která se stává ústřední postavou knihy, jelikož Dora jako dospělá vědkyně - etnografka věnuje svůj život i výzkum hledání pravdy a tajemství, které její rodinu i ostatní bohyně provázejí. Pátrání po mnohdy tragických osudech těchto žen v časech naší novodobé minulosti.

Průvodkyní knihy je sama Dora Idesová, která vypráví o svém vlastním příběhu jak dítěte, tak i ženy bojující s nepřízní osudu. S životem, kdy otec zavraždí matku a osamělá teta Surmena, vedená jako osoba nepřátelská státu, je po mnoha letech pronásledování a perzekuování státní bezpečností, slídění napomáhačů režimu, bez soudu odklizená a zničena nesmyslnou medikací a elektrošokovou léčbou za zdmí psychiatrické léčebny. Kniha je i příběhem dětí, které se ocitají v ústavech komunistické mašinerie a jsou od sebe na dlouhá léta odtrženy. Je vyprávěním o osudech lidí, kteří se snažili žít svůj život po svém, a nebylo jim to umožněno.

Ústředním momentem knihy je nalezení jména Terézie Surmenové v Cibulkových seznamech. V tomto okamžiku Dora spouští pátrání po minulosti ženy, o které byla přesvědčena, že ji dokonale zná a ví o jejím životě vše. Rozkrývání tajemství v zpřístupněných archivech přenáší hrdinku do dob, kdy lidé byli rozdělováni na osoby sledované, informátory a spolupracovníky. Do dob, kdy domovní důvěrníci a národní výbory hodnotili své spoluobyvatele dle třídního původu, poměru k lidově demokratickému zřízení, práci a účasti na veřejném životě a dodávali informace úřadům. Listiny, hlášení, udání, které mohly ovlivnit celý život, v sobě ukrývaly v těch několika málo řádcích další osud prověřovaných. Dora Idesová pročítáním těchto úředních hlášení rozkrývá sledování činnosti těchto léčitelek, žen, které se proti zřízení proviňovaly léčením lidí, dobytka, předpovídáním budoucnosti a jinými nepřijatelnými úkony za úplatu. Díky těmto hlášením se seznamovala s metodami pátrání a způsoby vyšetřování různých referentů, operativních pracovníků i konfidentů, kteří svou činností rozkrývali životy a minulost sledovaných do nejmenších detailů.

Jako vzor hlášení lze uvést: „*Je silně věřící a z nahodilých rozhovorů v místním pohostinství vyplynulo, že i jinak se projevuje nepokrokově (nedůvěřuje lékařům, úředníkům a orgánům, žije v jedné místnosti, kam v zimě přivádí i dobytek), včetně nepřátelského postoje k socialistickému zřízení.*“⁸⁶

Hlavní hrdinka bojující sama se sebou, vyrůstající v místech, kde tradice, pověry a zbožné pojmání světa hrubě naráželo na svět tam venku, neměla pocit sounáležitosti s tím, co jí bylo předáváno. Jak věřit na pověry, když ji obklopuje svět plný budovatelských prohlášení, leninsko-marxistických učení, uvědomělých učitelek a lidí, kteří jsou tak jiní než oni v Kopanicích? Jak si nevšimnout rozdílů a bránit se úšklebkům a nadávkám vrstevníků? Jak chápat, že doktor je pro bohyně jen šarlatán a bylinky se zařikáváním mají mnohem větší moc? Co si počít ve světě, kterému nerozumí?

Ještě méně mohla chápat svět, kam byla vhozena po jejím umístění do ústavní péče, když tetu Surmenu zavřeli do léčebny. Vše bylo pryč a v troskách. Vše co znala a poskytovalo jí ochranu, bylo pryč. Malá, skrčená chaloupka ve stráni, laskavá láska tety i postižený bratříček. Vše zmizelo a ona se ocitla v chladných prostorách ústavu, který byl po léta dospívání nehostinným, nepřátelským bojištěm, kde musela soupeřit a rvát se o svou existenci, důstojnost a sebeúctu s tyranskou vychovatelkou i s ostatními chovankami. A to vše jen pro malou poznámku v jejím spise: „*K její další výchově přistupujte se zvláštním zřetelem.*“⁸⁷

Další život hrdinky se odvíjel jako mnohým dalším v té době, ona se však rozhodla podstoupit svůj osamělý boj. Jako dítě z nevhodné rodiny se nesmířila s rolí prodavačky, nevzdala se bratra a dokázala se i v tak složité době prosadit, vystudovat a přiznat si svou sexuální orientaci. Dočkala se doby, kdy mohla svobodně hledat pravdu o těch, na kterých jí tolik záleželo a pátrat po lidech, kteří v temných dobách buď dobrovolně, nebo pod nátlakem pomáhali zřízení, které po 40. let ovládalo existenci každého člověka.

⁸⁶ TUČKOVÁ K., *Žitkovské bohyně*, Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-858-1, s. 42.

⁸⁷ Tamtéž, s. 169.

3.2 Historiografický rozbor

3.2.1 Doba temna

„S odkazem komunistické vlády si dodnes nevíme moc rady. Vytěšňování a zatracování dominuje nad analýzou a vysvětlením.“⁸⁸

Kdo by tehdy čekal, že únor v roce 1948 uzavře na dlouhých 40. let svobodu do klece pod nadvládou jediné strany. Kdo by tušil, že svět se tragicky změní na území strachu, diktatury a dokáže zničit tolik životů a ovlivnit milióny osudů. Nezákonnost, zvůle a nelidskost schované pod hesly a provoláváním lží o lepším zítřku.⁸⁹ *„Při uskutečňování svých záměrů, zájmů a při vnucování své vůle narážela komunistická moc přirozeně na nesouhlas a odpor jednotlivců, skupin občanů, ba většiny společnosti. Právě tyto rozpory a konflikty se společenskými skupinami řešili představitelé a vykonavatelé moci represemi a perzekucí.“⁹⁰*

Podíl na těchto represích byl napříč celou společností. Nejednalo se pouze o soudy, bezpečnost a armádu, ale spoluúčast na nezákonnosti a na pronásledování ležela i na institucích v rámci obcí, měst, závodů, kultury i škol.⁹¹ K tomu bezvýhradně a s náležitým zápalem přispívala státní bezpečnost, která svým sledováním a pronásledováním skutečných i vykonstruovaných odpůrců režimu napomáhala k neustálému doplňování řad obětí politických procesů a jiných perzekucí.⁹²

⁸⁸ ZÍDEK P., *Češi v srdci temnoty*. Praha: Knižní klub, 2013. ISBN 978-80-242-4251-4, s. 20.

⁸⁹ Srov. KAPLAN K., *Protistátní bezpečnost*. Praha: Plus, 2015. ISBN 978-80-259-0364-3, s. 473.

⁹⁰ KAPLAN K., *StB o sobě*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2002. ISBN 80-902885-8-8, s. 6.

⁹¹ Srov. KAPLAN K., *StB o sobě*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2002. ISBN 80-902885-8-8, s. 11.

⁹² Srov. tamtéž, s. 14.

„Zatčená osoba se považuje za hlavní důkaz a úkolem je dostat z ní potřebné doznání, protože každý, koho StB zatkne, je vinen, jde pouze o to, aby vinu přiznal.“⁹³

Státní bezpečnost si musela obhájit svou existenci, proto si po dobu své činnosti neustále hledala oběti, na které se zaměřovala a mohla na nich provádět svá šetření za pomoci informátorů, agentů, důmyslných technických prostředků a velmi dobře napomáhaly různé instituce, uliční výbory a domovní důvěrníci.⁹⁴

V tomto ovzduší strachu se naprosto změnily vztahy mezi státem a lidmi, státem a mocí, i mezi občany mezi sebou. Naprosto se převrátila stupnice hodnot, právní jistota i sociální struktura. Komunistickým zřízením byla nastolena a udržována atmosféra strachu a nejistoty.⁹⁵

Nástupem vlády jedné strany započal hon na čarodějnice. Byli pronásledováni všichni, kdo se jakkoli vymykali představám nového, čistého, bratrského státu skrytého pod bezpečnými křídly sovětského bratra. Obětmi nebyli jen účastníci vykonstruovaných politických procesů, politici, inteligence, příslušníci církví, letci bojující v anglické armádě, majitelé továren, zemědělských usedlostí a všichni příslušníci jejich rodin.

„Ve zvláštních nucených pracovních oddílech i v jiných pracovních oddílech je podle posledního zjištění zaměstnáno celkem 11.654 trestanců z věznic krajských soudů a trestních ústavů, tedy značná část celkového počtu asi 18.000 vězňů, umístěných ve vyšetřovací a trestní vazbě v těchto ústavech. Práceschopní vězňové jsou v oddílech zaměstnáváni v uhelných dolech, lomech, železárnách, papírnách, cementárnách, tkalcovnách, v podnicích kovodělného průmyslu a zejména v zemědělství.“⁹⁶

⁹³ BURSÍK T., *Ztratily jsme mnoho času... Ale ne sebe!* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006, č. 15. ISBN 80-86621-25-1, s. 18.

⁹⁴ Srov. KAPLAN K., *StB o sobě*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2002. ISBN 80-902885-8-8, s. 15.

⁹⁵ Srov. tamtéž, s. 19.

⁹⁶ DRTINA P., *Československo můj osud*. Praha: Melantrich, 1992. ISBN 80-7023-114-9, s. 307.

Oběťmi se postupem času stali i ti, kdo v únoru 1948 tleskali proslovu Klementa Gottwalda a s nadšením začali budovat novou vlast, upírajíc radostně zrak k lepším zítřkům. Těšili se na dobu, kdy nebudou existovat třídní rozdíly, nebudou vládnout kapitalisté, zmizí vykořisťování a nerovnoprávnost. Toužili po lepším světě bez hladu a bídy, bez válek a utrpení. Chtěli toho zřejmě příliš moc, protože za to mnozí zaplatili příliš vysokou cenu.

„Komunistickému režimu se s větším či menším úspěchem dařilo měnit, až zcela převrátit, stupnici hodnot. Z hrdinů dělal zrádce, aktivní účastníky osvobozovacího boje prezentoval jako agenty nepřátel a zbabělce, snažil se znehodnotit a pošpinit nejdůležitější události zápasu za samostatnost a proti nacismu. Princip solidarity, soucit s takto postiženými a pomoc jim, byl označován za trestný čin.“⁹⁷

Hierarchie moci a prestiže se změnila, ale boj pokračoval. Byly tu opory režimu - dělníci, rolníci a pracující inteligence a proti nim stáli ti ostatní. Nepřátele nastolené ideologie - příslušníci kdysi vykořisťovatelských tříd, církev, apod.⁹⁸

„Nechtěl jsem dlouho uvěřit svým druhům, že čeští komunisté klesli na tak ubohou úroveň neúcty k životu, že se neštíteli zabíjet své politické odpůrce jako ti nejprimitivnější divoši. Nechtěl jsem připustit, že v tomto ohledu mezi vůdci komunistickými a nacistickými je úplná rovnost a totožnost a že je to zcela stejná a totožná morální žumpa!“⁹⁹

3.2.2 Církev - jako oběť doby

Jelikož se kniha dotýká i hluboké víry v Boha žitkovských bohyň a obyvatel tohoto kraje, není jistě od věci přiblížit i momenty útlaku náboženství v dobách komunistické éry naší země.

⁹⁷ KAPLAN K., *StB o sobě*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2002. ISBN 80-902885-8-8, s. 18.

⁹⁸ Srov. KAPLAN K., *StB o sobě*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2002. ISBN 80-902885-8-8, s. 13.

⁹⁹ DRTINA P., *Československo můj osud*. Praha: Melantrich, 1992. ISBN 80-7023-114-9, s. 658.

Stejně jako v ostatních oblastech lidského života i církev se stala obětí zvůle komunistického režimu. Rušení celých řádů, likvidování klášterů a posílání bratrů a sester do vězení, nucená sekularizace celých generací, to vše se neblaze podepsalo na dnešním chápání náboženství a církve v naší společnosti. Působení staleté tradice církve dokázala jedna éra naší země téměř vymazat z povědomí a paměti lidí. Ať už ze strachu z možných perzekucí, nebo proto, že už neměli sílu něčemu věřit.

„Realita prvních let komunistické diktatury (avšak případy násilí při výsleších nevymizely nikdy) byla taková: Dovést oběť k fyzickému i psychickému vyčerpání, do stavu, kdy postupně ztrácí vědomí o své osobnosti, vůli dále bojovat za svou pravdu, někdy vůbec touhu dále žít.“¹⁰⁰

Tam, kde vládl komunismus, nebylo místo pro svobodu. Tak i církev byla nucena vzdávat se svých práv a musela se přizpůsobovat protináboženským ideologiím. Po válce se sice zdálo, že se sovětský komunismus usmířil s pravoslavnou církví a proto čeští katolíci nepociťovali žádný odpor k ruským osvoboditelům, také vztahy s vládou do roku 1948 byly na uspokojivé úrovni, ale to vše skončilo zřízením „Státního úřadu pro věci církevní“, vydáním zákonů pro otázky církve, kdy se církev dostala zcela pod státní kuratelu. Kněžské povolání se smělo vykonávat pouze se státním povolením a po složení přísahy státu. Samozřejmě, že v rámci čistek docházelo k uvěznění a odsouzení mnoha duchovních a řádových sester za mnohdy zcela nesmyslné zločiny, jako je špionáž a velezrada. Toto vše vedlo k paralyzování katolické církve. V roce 1947 byly dokonce zakázány náboženské svátky a poutě a vláda též rozpoutala kampaň proti vlivu církve ve školství. Obvinila katolické školy z toho, že dávají přednost dětem z bohatých rodin. Téměř všechny diecéze byly bez vedení a tajně vysvěcení biskupové nemohli vykonávat svou funkci. Bohužel zlom k lepšímu nastal až v roce 1968, kdy byli z vězení propuštěni

¹⁰⁰ BURSÍK T., *Ztratily jsme mnoho času... Ale ne sebe!* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2006, č. 15. ISBN 80-86621-25-1, s. 19.

všichni kněží a několik biskupů mělo konečně možnost vykonávat svou funkci a mohli se vrátit do svých úřadů.¹⁰¹

Jako příklad důkladné práce státních orgánů lze uvést politické trestní činy, které státní bezpečnost uváděla ve svém operativním rozpracování Českobratrské církve evangelické:

- *Podvracení republiky (§ 98)*
- *Pobuřování (§ 100)*
- *Zneužívání náboženské funkce (§ 101)*
- *Poškozování zájmů republiky v cizině (§ 112)*
- *Maření dozoru nad církevními a náboženskými společnostmi (§ 178)*¹⁰²

3.2.3 Bohyně z Žitkové

*„Na moravských kopanicích, kde vesnice mají jména Starý Hrozenkov, Lopeník, Vápenice, Vyškovec a Žitková, v kraji bělokarpatských lesů a horských planin, se protínají siločáry minulosti a budoucnosti. Jen tak lze vysvětlit, že některé ženy z osady Žitková uměly nahlédnout do dějů, které teprve nastanou. Říkalo se jim bohyně a jejich umění nazvali lidé bohyňováním“.*¹⁰³

Stejně jako autorka Kateřina Tučková, tak i autor Jiří Jilík ve své knize *Žitkovské čarování* popisuje kraj žitkovských bohyní jako izolovaný, chudý, ale naplněný osobitou kulturou, pro kterou je charakteristické silné pouto s přírodou. Velkou roli pro tento kraj rozhodně zastávala církev, nejen jako původce zákazů praktikování „bohování“, tak i jako průvodce v hluboké víře v Boha a jeho milosrdenství.¹⁰⁴ Bohyně žily většinou na vzdálených samotách, mimo ruch obcí a jejich život prostoupený rituály a mnohdy kladný vztah k alkoholu vzbuzoval u okolí rozporuplné pocity.

¹⁰¹ Srov. CHENAUX P., *Katolická církev a komunismus v Evropě (1917-1989)*. Praha: Rybka Publishers, 2012. ISBN 978-80-87067-41-3, s. 135-184.

¹⁰² DINUŠ P., *Českobratrská církev evangelická v agenturním rozpracování STB*, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004. ISBN 80-86621-08-1, s. 21.

¹⁰³ JILÍK J., *Žitkovské čarování*. Brno: CPRESS, 2013. ISBN 978-80-264-0284-8, s. 11.

¹⁰⁴ Srov. JILÍK J., *Žitkovské čarování*. Brno: CPRESS, 2013. ISBN 978-80-264-0284-8, s. 11-15.

Na jedné straně je pronásledovala církev, na druhé se jejich životem a schopnostmi zabývali někteří vzdělaní učitelé, buditelé a národopisci na konci 19. století, kteří se snažili zdokumentovat a přiblížit tyto ženy veřejnosti a zachovat jejich kulturní stopu pro budoucnost.¹⁰⁵ Jak píše František Bartoš: „Tito jsou „nejlepšími rádci a pomocníky od kouzel a čarův, jakož i ve mnohých jiných potřebách a nesnázích života lidského“.¹⁰⁶

I přes své nesporné snahy pomáhat svým bližním se tyto bohudíky ženy v minulosti často dočkaly obvinění z čarodějnictví. Byly zavírány do žaláře i odsuzovány k smrti. Žitkovské bohyně se však od obrazu klasické čarodějnice lišily tím, že jsou v naprosté většině dobrými čarodějkami, kterých se sousedé nebáli a lidé, i z daleka, vyhledávali jejich pomoc. Již od dávných časů se rozlišovala tzv. bílá magie od černé magie. Za bílou byla pokládána kouzla, která s Boží pomocí měla přinášet lidem úlevu a prospěch a nikdo neměl být vystaven újmě. Černá magie, rituály a čáry prováděné s pomocí d'ábla, naopak škodila.¹⁰⁷ I když byly pronásledovány stejně jako jejich kolegyně v celé Evropě, středověk přežily díky výhodě odloučenosti kopanického kraje.¹⁰⁸

*„Když byla malá, tak si dokonce myslela, že být bohyní je jen jedna z forem existence – že ženy se zkrátka dělí na tetky z pošty nebo jednoty, na dojičky a krmičky z JZD, a na ty, co se živí jako bohyně“.*¹⁰⁹

3.2.4 Hon na čarodějnice

Pojem „Hon na čarodějnice“ se ustálil do dnešních dob. Je jakousi představou pronásledování určité skupiny lidí a je lhostejné, zda se jedná o politické motivy, náboženské, nebo pouze ryze lidské plné nenávisti. Tak jako tomu bylo ve středověku, tak i v nedávné minulosti, i dnes, se můžeme setkat s případy, kdy se nepohodlní lidé stávají oběťmi ve hře mocenských zájmů.

¹⁰⁵ Srov. JILÍK J., *Žitkovské čarování*. Brno: CPress, 2013. ISBN 978-80-264-0284-8, s. 15-20.

¹⁰⁶ JILÍK J., *Žitkovské čarování*. Brno: CPress, 2013. ISBN 978-80-264-0284-8, s. 20.

¹⁰⁷ Srov. ŠINDELÁŘ B., *Hon na čarodějnice*. Praha: Svoboda, 1986. ISBN 25-001-86, s. 28.

¹⁰⁸ Srov. JILÍK J., *Žitkovské čarování*. Brno: CPress, 2013. ISBN 978-80-264-0284-8, s. 23-26.

¹⁰⁹ TUČKOVÁ K., *Žitkovské bohyně*, Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-858-1, s. 17.

Nešlo sice již o pronásledování d'ábla a démonů, ale pronásledovaným nepřátelům zřízení či státu byly mnohdy přisuzovány podobné vlastnosti. Je až děsivé, jak se tyto perzekuce v mnohém podobají, ač je dělí od sebe i několik století. Důvody a průběh je mnohdy velmi podobný a lze se jen ptát, proč se tento způsob pronásledování stal oblíbenou zbraní v rukou mocných i nepovolaných.

„V mnoha případech jsme svědky toho, jak čarodějnické procesy se stávaly jen záminkou a současně spolehlivým, bezvadně fungujícím prostředkem k odstraňování osob, které se z jakýchkoli důvodů staly nepohodlnými, popřípadě i nebezpečnými pro jedince anebo skupiny disponující dostatečně silnými mocenskými prostředky k realizaci svých záměrů.“¹¹⁰

3.2.5 Pomocník státu - StB

Součástí knihy *Žitkovské bohyně* jsou velmi dobře a srozumitelně popisovány praktiky Státní bezpečnosti socialistického Československa. Jak bohyně, tak jejich rodiny, byly po celá desetiletí pronásledovány a perzekuovány za pomoci agentů, přísluhovačů a udavačů.

Po únorovém převratu se nezměnila jen společnost, ale i orgány státní moci. Prvorepubliková policie a četnictvo bylo přeměněno v bezpečnost a její orgány. Především Státní bezpečnost se stala slepým vykonavatelem a přísluhovačem nově nastolené moci a po čtyřicet let důsledně vykonávala dané úkoly a zneužívala svého nedotknutelného postavení. Do jejich řad mohli vstoupit pouze prověřeni a spolehliví jedinci, výhradně členové komunistické strany.¹¹¹

„Státní bezpečnost vznikla v roce 1945 jako součást nového poválečného policejního aparátu - Sboru národní bezpečnosti (SNB). Postupně ji však ovládla KSČ, až se stala jejím mocenským nástrojem na cestě k uchopení moci. Po únorovém převratu v roce 1948 se podílela na upevňování moci komunistického režimu a chránila ho až do jeho zhroucení. Existence Státní bezpečnosti byla oficiálně utajena a v zákonech o Sboru národní bezpečnosti

¹¹⁰ ŠINDELÁŘ B., *Hon na čarodějnice*. Praha: Svoboda, 1986. ISBN 25-001-86, s. 16-17.

¹¹¹ Srov. KAPLAN K., *Protistátní bezpečnost*. Praha: Plus, 2015. ISBN 978-80-259-0364-3, s. 481.

*byla definována jen jako jeho součást. Nikde se také konkrétně neuvádělo, co je jejím posláním a z jakých složek se skládá. Byla řízena jen rozkazy a nařízení ministra vnitra.*¹¹²

Praktiky StB se staly až zvráceně geniálním nástrojem proti vyšetřovaným osobám. Při výsleších bravurně střídali psychický a fyzický nátlak. Součástí těchto praktik byly výhrůžky, absence spánku, neustálé buzení, násilí i mučení, hladovění, izolace na samotkách i nasazování informátorů na cely za účelem získání informací.¹¹³

Bezprávní systém komunistického zřízení v sobě skrýval mnoho paragrafů, které se daly použít na cokoli a proti komukoli. Vyšetřovaní a odsuzovaní byli jak političtí oponenti, spolupracovníci západních mocností, tak i lidé, kteří nikdy nic proti zřízení neudělali a ani k tomu neměli odvahu. Stačilo být součástí „nesprávné“ rodiny, křesťanem, jeptiškou, dcerou udřeného sedláka či skautem. Za neočekávané nepřátele režimu se označovali i oddaní komunisté, kteří se stali ve své době nepohodlnými pro vládnoucí frakci.¹¹⁴

3.3 Destruktivní analýza

*„Jakmile je lidem něco nějak cizí, otevírá se možnost pro vznik postoje, jehož jádrem je nedůvěra k odlišnostem, odchylkám a který se označuje jako xenofobie.“*¹¹⁵

Po celou lidskou historii existovaly skupiny lidí, které se vymykaly běžné populaci. Buď se zásadně odlišovaly od konvencemi spoutané společnosti, nebo stačila drobnost, která by je označila jako vypálené šarlatové písmeno. Tak, jako všude na světě, i v naší zemi se naší minulostí vine linka pronásledování

¹¹² RŮŽIČKA D., *Státní bezpečnost (StB)*. Totalita.cz [online]. 1999 - 2017 [cit. 2017-12-3]. Dostupné na: <http://www.totalita.cz/stb/stb.php>.

¹¹³ Srov. *Státní bezpečnost*. Ibadatelna [online]. 2017 [cit. 2017-12-3]. Dostupné na: <http://www.ibadatelna.cz/cs/slovník/statni-bezpecnost>.

¹¹⁴ Srov. DRDA A., *Státní bezpečnost a její „vyšetřovací“ metody*, Český rozhlas [online]. 2017 [cit. 2017-12-3]. Dostupné na: http://www.rozhlas.cz/plus/pribehy/_zprava/1278841.

¹¹⁵ ŠÍŠKOVÁ T., ed., *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-285-8, s. 10.

jinakosti, jako nesmazatelná stopa. V souvislosti s knihou *Žitkovské bohyně* nelze zapomenout na čarodějnické procesy ve středověku, které se do našeho povědomí zapsaly díky knihám a filmům s touto tematikou. Nesmazatelný dojem jistě zanechal v divácích snímek „Kladivo na čarodějnice“ režiséra Otakara Vávry, podle námětu knihy pana Kaplického. Temná doba inkvizice s jejími nátlakovými praktikami tortury, které většinu vyšetřovaných psychickým a především fyzickým mučením donutila téměř ke všemu. Ať už šlo o vynucení nesmyslných přiznání nebo hromadného obviňování dalších nic netušících obětí.¹¹⁶

V dnešní době již mnozí lidé považují tuto historii za jakousi formu lidových mýtů a pohádek a s oblibou zařazují do svých filmoték hrůzostrašné příběhy o tajemných čarodějnicích, kouzelnících a nadpřirozených bytostech, aniž by si uvědomovali, že tito lidé opravdu žili a ve své době trpěli.

Hony na čarodějnice však nejsou jen doménou středověku. Politické procesy v 50. letech jsou ukázkou novodobých způsobů, jak v rámci očištění lidově demokratického zřízení zbavit stát oponentů, politických rivalů, všech, kteří nezapadali do představ vládnoucí komunistické strany.

„Jaká katastrofa je to pro komunistickou ideologii, jaká nesmrtelná hanba to je, která dokazuje zásadní nesprávnost, prohnílost a přímo nelidskou odpornost tohoto učení – to mě mrzet nemusilo, to mně jen dávalo zadostiučinění, že jsem tak ostře a pevně proti nim stál, a ulehčovalo to vše, co jsem za to prodělal.“¹¹⁷

Není třeba však obracet svou pozornost pouze do minulosti. I dnes se setkáváme s podobnými praktikami. I když nekončí popravami, vězněním a hromadným pronásledováním dokážou napáchat spoustu škod ve jménu něčí vyšší pravdy nebo zájmu. Dnes se pronásledují „čarodějnice“ pomocí tisku, médií a internetu, což jsou zbraně mnohem účinnější než soudní dvory, zapálené hranice a vidle v rukou. Stačí jen nalézt vhodného obětního beránka a vše může začít. Kamkoli se podíváme, nalezneme nové a nové příjemce útoků, kteří se ať zaviněně nebo pouze shodou okolností stali středem zájmu

¹¹⁶ Srov. ŠINDELÁŘ B., *Hon na čarodějnice*. Praha: Svoboda, 1986. ISBN 25-001-86, s. 108.

¹¹⁷ DRTINA P., *Československo můj osud*. Praha: Melantrich, 1992. ISBN 80-7023-114-9, s. 658.

někoho jiného. Nemusíme poukazovat pouze na osobnosti z politické, kulturní či ekonomické sféry, které se stávají ve jménu veřejného zájmu vděčnými objekty ke společenské dehonestaci, pomluvám, neuctivým útokům. Dnes se může stát obětí kdokoli, dítě, dospívající i senior. Stačí k tomu jen přístup na internet, či účet na Facebooku, Instagramu, Twitteru a mnoha dalších, hojně navštěvovaných serverů. Mnohokrát jsme četli a slyšeli o sebevraždách mladistvých, kteří neunesli kyber šikanu ze strany sdílejících uživatelů. Často jsme svědky nenávistných anonymních komentářů, i k těm nejbanálnějším článkům a příspěvkům, které se objevují každý den po stovkách v našich prohlížečích. Dnes lidé nemusejí projevovat nenávist zjevně, nemusejí se sdružovat se stejně smýšlející skupinou lidí a vydat se napravovat svět a prosazovat své názory. Dnes se praktikují hony na nepřátele, i na naprosto neznámé bytosti pomocí zapnutého počítače a přihlášení k internetu.

Vrátíme-li se však do děje knihy Kateřiny Tučkové, nalezneme v ní umně popsané ukázky praktik a metod, kterými státní zřízení upevňovalo své postavení a moc v životech občanů naší země v dobách, kdy dnešní technické vymoženosti byly jen představami v hlavách autorů science fiction. Do dokonalosti vytvořený aparát policistů, udavačů, konfidentů a napomahačů po celá desetiletí ovládal a manipuloval s životy těch, kteří se jakkoli znelíbili vládě a straně a stali se podezřelými v očích pracujícího lidu. V případě Žitkovských bohyň se zájem Státní policie zaměřil na neškodné ženy, které v rámci tradic a předávaných rituálů konaly to, co jim bylo dáno od narození. Nepomohla jim jejich pevná víra v Boha a ani to, že využívaly své schopnosti a tajemný dar k pomoci ostatním. Ocitly se bohužel v době, kdy se jakákoli podobná činnost pokládala za podvratnou, tmářskou a zpátečnickou, naprosto neobhájitelnou ve světě budovatelských písní, překračování pětiletých plánů a leninsko-stalinského učení.

„Činnost Surmenové popsali jako nekalou a podvodnou, okrádající lidově demokratické zřízení vlivem rozkrádání veřejného majetku Lesní správy Uherský

Brod (šetřená zneužívá národního přírodního bohatství), a dále pak provozování léčení důvěřivých občanů za úplatek.“¹¹⁸

Ptáme-li se, jakou má děj této knihy spojitost se současností, nalezneme ihned několik odpovědí. Prvním poselstvím je jistě snaha autorky o to, aby se nezapomnělo na doby, které mnozí (rozhodně ale ne všichni), raději považují za již zapomenutou minulost. Pamětníci buď z pocitu vlastního selhání, hořkosti nebo z důvodu nostalgie a stesku po lepších časech. Mladší generace zase chtějí žít svůj vlastní život. Chtějí být strůjci nové éry této země bez toho, aby se neustále oživovala ta minulá a problematická a cokoli je nutilo brodit se v minulosti, která vyvolává všechna ta příkoří, zločiny, zmařené životy celých rodin i jejich potomků. Minulost, která oživuje pronásledování všech, kteří nechtěli zapadnout v mase šedých, nekonečných front a zástupů, kde jedinou touhou bylo se nijak nelišit a nevyčnívat z řady.

Beletristická díla autorů, zabývající se obdobím komunistické nadvlády, jsou již dnes považována za knihy o historii, ale nezapomínejme, že tato doba byla ještě nedávno realitou. V měřítku lidského života se téměř třicet let od ukončení tohoto období zdá jako poměrně dlouhý časový úsek, ale v rámci historie lidstva jde jen o nepatrný krůček, zrnko prachu v archivech.

Další spojnici této knihy se současností je otázka osudů dětí umístěných v dětských nebo výchovných ústavech. Hrdinka knihy byla násilně a nespravedlivě odtržena od rodiny a umístěna někam, kde vůbec neměla být. Je parodií, že v dobách, kdy tehdejší zřízení razilo heslo: „Rodina je základ státu“ přitom beztréstně a libovolně nakládalo se svými občany jako s věcmi, jakýmsi odlidštěným inventářem sbírky státního pokladu. Kdokoli, kdykoli se mohl octnout v nebezpečí, stát se obětí aparátu, který odjímal děti nepřizpůsobivým, dostatečně neoddaným obyvatelům socialistické vlasti, aby je převychoval k obrazu svému. Dnes se jistě děti neocitají v ústavech ze stejného důvodu jako tehdy, ale jejich osudy jsou mnohdy obdobně smutné. Dětské domovy nahrazující rodinnou i výchovnou péči i přes veškerou snahu nedokážou připravit tyto děti na hladný přechod do života dospělých v dnešním světě.

¹¹⁸ TUČKOVÁ K., *Žitkovské bohyně*, Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-858-1, s. 39.

Ve světě, kdy získání práce a bydlení je obtížné pro každého, v dobách, kdy nic není zadarmo a bohužel pomoc a solidarita od ostatních se nedá očekávat ani vynutit, je každý mladý člověk vypouštěný za brány ústavů a domovů především odkázán sám na sebe nebo na omezenou pomoc státu či jiných zařízení. Nemá oporu v rodině, která by tu byla pro něj a dokázala mu poskytnout alespoň to základní, to nejdůležitější, lásku, pochopení a vědomí, že není sám.

Je ironií, že v dobách nesvobody, jak se komunistické éře přezdívá, tito mladí lidé neměli v jistém smyslu takové problémy se začleněním do společnosti dospělých jako dnes. Jedním z důvodů, proč tomu tak je, byla tehdejší povinnost pracovat, zapojit se do pracovního procesu a kolektivu bez ohledu na to, odkud jsme a z jakých rodinných poměrů pocházíme. Z pohledu běžného občana musím konstatovat, že dnes sice nemáme povinnost pracovat, ale ani jistotu, že práci vůbec získáme. Můžeme vše, nejsme omezováni ani utiskováni státním zřízením, ale svoboda se zdá relativní, pokud mnozí lidé dnešní doby nedokážou přes veškerou snahu zajistit pro sebe a svou rodinu ani ty nejzákladnější potřeby.

Žitkovské bohyně je kniha o minulosti, o svébytném společenství žen a jejich rodin v dobách, kdy se svět dělil na ty, kdo se přizpůsobil a na ty, kteří se i za cenu trestu přizpůsobovat nechtěli. Dnešní pluralitní doba je plná možností, způsob života si každý může zvolit a záleží jen na tom, co každý z nás považuje za priority ve svém životě a co je ochotný pro ně obětovat. Svět a společnost se neustále mění. Tak jako pamětníci vyzdvihovali dřívější zřízení a smutně porovnávají minulost s přítomností, tak i my jistě budeme jednou uzavírat účet svého prožitého života. Je jen otázkou, zda aktiva převýší pasiva, dobrého bude více než starostí a budeme za dvacet, třicet let moci říci: ... za nás bylo dobře.

4 KNIHY JAKUBOVY

4.1 Stručný obsah knihy

„Když svět rodí Mesiáše, musí trpět, musejí se zhroutit všechny zákony a lidské dohody, přísliby a přísahy ztrácejí platnost a rozpadají se v prach. Bratr se vrhá na bratra, soused nesnáší suseda, lidé, kteří žili vedle sebe, si v noci podřezávají hrdla a pijí si krev.“¹¹⁹

Vyprávění Olgy Tokarczukové nás zve do krajů polského království, kde po staletí vedle sebe žijí lidé různých národností, vyznání a přesvědčení. Do dob, kdy se objevuje nový samozvaný mesiáš Jakub Frank a způsobuje v tradiční židovské komunitě i v křesťanském světě revoluci.

Autorka nám přibližuje svět hliněných domků, malých židovských obchůdků, kde se den co den lopotí krejčí či kožešník a kde ženy sbírají na ulicích koňský trus na podpal. Jsou jiní se svými podivnými oděvy, kožešinovými čepicemi a bosýma nohama. Je to svět, kde je bída všudypřítomná a je zcela lhostejné, zda jsou jejími oběťmi židé, pravoslavní či katolíci.

„Ano, chudoba nemá ani víru, ani národnost.“¹²⁰

Kniha nás přivádí do dob, kdy se polské království otřásá v základech, okolní velmoci si jej snaží podrobit a zabrat jeho obrovská území. Přivádí nás do časů, kdy se šlechta i katolická církev snaží pochopit nastupující éru osvícenství, kdy vše tradiční pomalu mizí a přichází nový svět, kterému vůbec nerozumí, ale musejí se mu přizpůsobit po vzoru západního světa.

Je to doba revolucí, otřesů, změn a nenápadné ztráty všeho, v co jejich předci věřili. *Knihy Jakubovy* jsou vyprávěním o židech, křesťanech, bohatých i chudých, ztracených a neústupných. O bytostech, které putují a stále cosi hledají s cílem změnit svět, i o těch, kteří se jej za každou cenu snaží zachovat v původní podobě. Střet kultur, společenských stavů, náboženství.

¹¹⁹ TOKARCZUK O., *Knihy Jakubovy*. Brno: Host, 2016. ISBN 978-80-7491-551-2, s. 714.

¹²⁰ Tamtéž, s. 840.

Román však není pouze příběhem Jakuba Franka, zakladatele nové sekty, samozvaného mesiáše, který svým charismatem a učením dokázal ovlivnit tisíce židovských obyvatel až do takové míry, že byli ochotni vzdát se svých tradic, víry, domova a dokonce mnozí konvertovali ke křesťanství. Není to ani pouze příběh ortodoxních židů, kteří s tímto novým nepřítelem zoufale bojovali, ani katolické církve, která s nedůvěrou, strachem a pod tlakem politických a ekonomických vlivů nakonec přijímala novokřtěnce do svých řad.

Kniha je především kompilací osobních příběhů jednotlivců i celých skupin v dobách, kdy lidé přestávali věřit Bohu, tradicím, všemu, co doposud drželo společnost v bezpečném sevření tradic. Je příběhem, kdy židé nechtěli být židy, kdy církevní katoličtí hodnostáři prohrávali církevní majetek v kartách a zadlužovali se u židovských obchodníků. Svět, kdy jediný člověk dokáže rozbouřit a ovlivnit Evropu, přesto, že je považován za odpadlíka, zrádce, heretika, šílence i nebezpečného podvodníka. Člověk, který se neštítí odvrhnout své náboženství a v průběhu svého putování se přihlásí nejen ke křesťanství, ale i k islámu. Příběh skutečné, historicky podložené osoby, jeho věrných následovníků i jeho nesmiřitelných odpůrců, nám předkládá mozaiku židovských tradic, obřadů i mystiky, svět chudých kněží i majetných biskupů, moudrých žen a nerozumných šlechticů. Nabízí nám život pronásledovaných i pronásledovatelů, ortodoxních věřících i těch, kteří již nevěří ničemu.

Seznámíme se zde prostřednictvím vyprávění literárních hrdinů a svědků událostí s proměnami vnímání působení sekty Jakuba Franka a jejího vlivu na okolní svět. Pomocí zakomponovaných dopisů nahlédneme do života židovské i katolické církve, do řad šlechtického stavu i obyčejných lidí. V průběhu mnoha let čtenář zaznamená změnu chápání společnosti i popisovaných událostí nejen očima kněze Chmielowkého, věrného Frankova druha Nachmana, šlechtičny Družbacké nebo tajemné stařenky Jenty. Kniha čítající 848 stránek nám představí mnoho postav, které méně či více zasáhly do příběhu Jakuba Franka a pomohly alespoň částečně osvětlit pohnutky, důvody a motivy činů, které vedly tohoto muže k tomu, aby se prohlásil za nového mesiáše a rozpoutal tím celospolečenskou vlnu nenávisti, kdy rodiče zavrhovali své děti, ženy

opouštěly své muže, bratři pozvedali zbraně proti sobě. Pomohou pochopit dobu, kdy se pálily knihy a falešná obvinění bořila mosty v kdysi pevné a stabilní společnosti. Kniha nám představí postoje katolické církve i polské šlechty k lidem, kteří se ve vlnách pronásledování snažili najít ochranu kdekoli to bylo možné a tím rozpoutávali vlny nevole, nedůvěry i zloby, jak v židovských obcích, tak u společnosti, která jim tuto ochranu měla poskytnout. Čtenář procestuje spolu s neklidným mesiášem Frankem mnohá polská města a vesnice, dostane se karavanou do Smyrny, objeví pohostinnost a krásu Brna, utrpení vězení v Černochové, či smrt v německém Offenbachu nad Mohanem.¹²¹

4.2 Historiografický rozbor

4.2.1 Židovské konverze ke křesťanství v polském království

*„Existuje mnoho druhů židovství a každý má nejen právo definovat své židovství tak, jak cítí, že je to správné, ale má také právo, aby ho za Žida druzí akceptovali právě tak, jak on je Židem – jak jím je podle své vlastní definice a ne podle klišé ostatních“*¹²²

Součástí knihy byl velmi podstatný fakt, že komunita, sekta vyznávající učení Jakoba Franka se rozhodla konvertovat ke křesťanství, což jistě bylo kontroverzní téma v době, ve které žil a nepochybuji, že jím i dnes. Jak pro mnohé židy, tak pro křesťany byla tato myšlenka naprosto nepřijatelná.

Zvláště ve 14. století je patrný nárůst odklonu evropských židů ke křesťanské víře. Jednalo se o židy, kteří takto chtěli uniknout antisemitismu a bídě, ale konvertovali i z důvodu aktivní křesťanské misijní činnosti.¹²³ Přesný počet konvertujících židů v bývalém polsko-litevském státě není znám, záviselo to jistě na tehdejších poměrech a situaci v místních židovských komunitách

¹²¹ TOKARCZUK O., *Knihy Jakubovy*. Brno: Host, 2016. ISBN 978-80-7491-551-2, s. 846-39.

¹²² ČAPKOVÁ K., *Češi, Němci, Židé?* Praha-Litomyšl: Paseka, 2005. ISBN 80-7185-695-9, s. 5.

¹²³ Srov. COHEN, M. R., *Pod křížem a půlměsícem. Židé ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-352-8, s. 309-310.

a především na velkých problémech, které konvertující žid musel podstoupit. Zdá se, že takových případů bylo poměrně málo, vzhledem k celkovému počtu židů v historii tohoto státu. Odhaduje se, že tento počet činil 20 až 30 tisíc osob, přesto jejich konverze způsobovala v období od 16. do 18. století vážný společenský a náboženský problém, jak ze strany duchovních, ale i měšťanstva a šlechtického stavu. Zásadním problémem bylo to, že pokřtění židé náhle pronikli do všech těchto vrstev, což probouzelo nevoli a mnohdy i nenávist.¹²⁴

Pro samotné nově pokřtěné došlo k mnoha změnám, nejen pozitivním, jelikož byli osvobozeni od mnoha omezení, stanovených pro tehdejší židy, ale i negativním, protože byli náhle nuceni se přizpůsobit požadavkům křesťanského náboženství a životnímu způsobu společnosti, která je přijímala. U mnohých konvertitů docházelo ale i k drastickým změnám z pohledu rodinného života, kdy byli mnohdy navždy nuceni k odloučení od rodičů, rodiny, komunity, od které se dalo čekat jen přerušení kontaktů a zavedení četných sankcí, což pro mnohé znamenalo začít nový život s holýma rukama, naprosto bez prostředků a kontaktu s blízkými.¹²⁵

Na rozdíl od frankistů, pro které byla společenská integrace jiná v tom, že žili i po křtu v malých komunitách, v různých městech a nemuseli se obtížně smísit s naprosto cizím prostředím, se jednotliví konvertité setkávali s obrovskými obtížemi spojenými se začleněním do křesťanské společnosti. Tento proces byl ovlivněn především kulturní izolací židovských obcí a také drastickými postupy z jejich strany proti konvertujícím osobám, které ani křesťanská společnost rozhodně nevítila do svých řad s otevřenou náručí.¹²⁶

„Ti konvertité, kteří byli skutečně přesvědčeni o převaze křesťanského náboženství nad judaismem, se vypořádávali se svými obtížemi mnohem snadněji.“¹²⁷

¹²⁴ Srov. BERND M., SCHULIN E., *Židovská menšina v dějinách*, Olomouc: Votobia, 1997. ISBN 80-7198-311-X, s. 151-157.

¹²⁵ Srov. tamtéž, s. 158.

¹²⁶ Srov. tamtéž, s. 158-159.

¹²⁷ BERND M., SCHULIN E., *Židovská menšina v dějinách*, Olomouc: Votobia, 1997. ISBN 80-7198-311-X, s. 159.

Mnohé motivy pro tak závažný životní krok, jako je konverze, a přerušení pout s rodinami a s židovským společenstvím ovlivňovaly další jejich život. Jinak tyto obrovské změny snášeli lidé přesvědčení o správnosti svého rozhodnutí k přijetí křesťanství, jinak ti, kteří v konverzi viděli jen prostředek ke zlepšení svého života a osvobození od nelehkého údělu židovské menšiny. Tyto motivy často nebyly jen subjektivního rázu. Úzce souvisely s kulturní izolací židovských komunit, která byla příčinou zkreslených představ o podstatě křesťanství a jeho mnohotvárnosti. V polsko-litevském státě lze zaznamenat čtyři hlavní motivy, které vedly židy ke křesťanství. Prvním motivem bylo přesvědčení o správnosti přijetí křesťanské víry, druhým bylo přesvědčení, že křtem lze získat lepšího společenského postavení a životních podmínek, třetím motivem byla možnost uniknutí od těžké smrti, ke které byli odsouzeni. Pokřtění židé mnohdy mohli dosáhnout odsouzení k lehčí formě smrti. Čtvrtý motiv, často ale nedobrovolný, se vyskytoval u unesených židovských dětí, které byly násilím vytrženy ze židovského společenství.¹²⁸

Mnozí dospělí aškenázští židé si však v důsledku násilných konverzí vybírali raději formu mučednické smrti nebo dokonce sebevraždy. V období středověku to u nich posilovalo představu Božího soudu, před nějž stanou jako svatí a bez hříchu.¹²⁹

*„Největší změnu pro pokřtěné Židy znamenala integrace do jednoho ze tří stavů, které v polsko-litevském státě existovaly. Bylo nutné, aby byli do některého z těchto stavů přijati, protože bez této příslušnosti nemohli ve společnosti dosáhnout pevného postavení.“*¹³⁰

Pokřtění židé mohli být přijati do šlechtického stavu, bylo jim umožněno začlenit se do společnosti měšťanů nebo se stali součástí venkovských obcí jako rolníci. Počet takzvané „konvertitské“ šlechty se v první polovině 18. století začal znatelně zvyšovat. Na rozdíl od minulosti, kdy tento krok ztěžovala jejich

¹²⁸ Srov. BERND M., SCHULIN E., *Židovská menšina v dějinách*, Olomouc: Votobia, 1997. ISBN 80-7198-311-X, s. 159-162.

¹²⁹ Srov. COHEN, M. R., *Pod křížem a půlměsícem. Židé ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-352-8, s. 308-309.

¹³⁰ BERND M., SCHULIN E., *Židovská menšina v dějinách*, Olomouc: Votobia, 1997. ISBN 80-7198-311-X, s. 164.

neznalost polské kultury, se začali tito lidé odvážně začleňovat do řad šlechty i přes kulturní rozdílnost. Tento fakt začal vyvolávat v řadách tradiční polské šlechty nevoli, a proto bylo toto právo pokřtěným židům odebráno na základě ústavy Sejmu z roku 1764. Měšťané z řad pokřtěných židů měli právo účasti na volbách do městských úřadů a získali právo začlenit se do kupeckých a řemeslnických cechů, což u praktikujících židů nebylo možné. Do rolnického stavu přicházeli především chudí židé a tuláci, které existenční nouze přinutila ke křtu a k usazení na vesnicích, kde se stávali nevolníky.¹³¹

4.2.2 Pronásledování židů

„Zakázali mu žít ve vesnicích, ale také ve velkých městech. Židé žijí ve špinavých ulicích, v polorozbořených domech. Křesťanský soused je ohrožuje. Pán je bije. Úředník je dává zavřít. Důstojník na ně střílí, aniž by za to byl potrestán. Pes na ně štěká, protože se objevují v obleku, který dráždí zvířata právě tak jako primitivy. Vychovávání jsou v temných chederech. Bolestnou bezvýhodnost židovské modlitby poznávají již v nejranějším dětství; vášnivý boj s Bohem, který více trestá, než miluje, a který vytýká člověku požitky jako hříchy; přísnou povinnost učit se a mladýma očima, které ještě baží po pozorování, hledat abstraktní pravdy.“¹³²

K zamyšlení je, že v období raného středověku mezi židy a křesťany byly navazovány relativně bezproblémové kontakty. Teprve v 11. století se církevní koncily velmi ostře postavily proti doposud běžnému společnému stolování, pití a bydlení ve stejném domě. Zbavení sympatií veřejnosti bylo zapříčiněno i nedostatečným vytvořením společenských pout, které se prohlubují díky manželství, nebo například vyznávání stejné víry a rituálů.¹³³

¹³¹ Srov. BERND M., SCHULIN E., *Židovská menšina v dějinách*, Olomouc: Votobia, 1997. ISBN 80-7198-311-X, s. 164-167.

¹³² ROTH J., *Židé na cestě*, Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2250-9, s. 13.

¹³³ Srov. COHEN, M. R., *Pod křížem a půlměsícem. Židé ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-352-8, s. 234-237.

*„Křesťané věřili, že Židé vraždili křesťanské děti a jejich krev používali k rituálním a magickým účelům. Židovský lichvář se stal objektem intenzivní křesťanské nenávisti. Podezřelí byli i židovští konvertité ke křesťanství – právě kvůli nim vznikla nechvalně proslulá španělská inkvizice.“*¹³⁴

Pronásledování židů ve 13. století bylo mnohdy vyvoláváno často pod záminkou obvinění z různých rituálních vražd a házení jedů do studní. V Praze bylo například vypáleno roku 1389 celé židovské ghetto a jako důvod se uváděl útok na kněze a znesvěcení velikonoc. Proti těmto různým nařčením a obviněním nepomáhala ani papežská prohlášení, ani vyšetřování panovníků, která mnohé smyšlené domněnky vyvracela.¹³⁵

Židé byli mučeni a popravováni, jiní byli pronásledováni a vyháněni z domovů. Běžně byly páleny židovské knihy a židé byli nuceni navštěvovat kázání, která měla napomoci k jejich obrácení na křesťanskou víru. V průběhu morové nákazy v letech 1348 – 1350 se Evropa stala místem obrovských pogromů, protože židé byli obviňováni z otrávení studní a podle veřejného mínění chtěli vyhladit křesťanskou civilizaci.¹³⁶

Katolická církev byla v mnoha případech iniciátorem pronásledování židů. Jejich rostoucí hospodářská úspěšnost a osídlování vyvolávalo i nepřátelství ze stran křesťanských obchodníků. Protižidovský tlak vyvrcholil příchodem františkánského mnicha Jana Kapistrána do Polska roku 1453. Tento kazatel a výtečný řečník, který byl znám jako „bič na židy“ nepůsobil pouze v Polsku. Jeho štvavé kampaně byly známé v Rakousku, Bavorsku a Itálii a silně zapůsobily i v Čechách a na Moravě. Toto vše posilovalo nepřátelské protižidovské tendence, což vedlo v průběhu několika desetiletí k masovému vyhánění židů z měst, plenění ghett a židovských čtvrtí, či dokonce k pogromům.¹³⁷

¹³⁴ COHEN, M. R., *Pod křížem a půlměsícem. Židé ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-352-8, s. 35.

¹³⁵ Srov. HAUMANN H., *Dějiny východních Židů*. Olomouc: Votobia, 1997. ISBN 80-7198-181-8, s. 9-11.

¹³⁶ Srov. COHEN, M. R., *Pod křížem a půlměsícem. Židé ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-352-8, s. 288-289.

¹³⁷ Srov. HAUMANN H., *Dějiny východních Židů*. Olomouc: Votobia, 1997. ISBN 80-7198-181-8, s. 17-18.

„Ve středověku považoval pronásledovatel jen zřídka násilný útok na příslušníky jiného náboženství za perzekuci.“¹³⁸

Věřilo se, že svým konáním, dnes jistě neobhajitelným, se naplňuje zákon, jakési božské přání, které vyžaduje bezpodmínečnou víru a absolutní trest pro ty, kteří nevěří. Dnes považujeme pronásledování a perzekuce za násilí, včetně masových vražd, nátlak ve jménu náboženství, jako jsou nucené konverze a vyloučení, či jiná špatná, násilná i diskriminační zacházení za nepřijatelné, ale ve středověku byla naprosto běžná a považovaná za normální.¹³⁹

„Křesťanství bylo popřením judaismu. Vehemence s jakou se křesťanská rétorika pouštěla do farizeů, jen zvýrazňovala hranice nově vymezovaného, vlastního křesťanského teritoria. Čím více se křesťanství proměňovalo v poselství z „onoho světa“, tím více se obávalo „pozemskosti“ Židů. Karikatury Židů šířené od středověku je vždy zpodobňují v temných koutech, ve stínu, v srdci hrubé fyzičnosti.“¹⁴⁰

4.2.3 Židovský národ v Polsku

Na konci 15. století se v Polském království nacházelo asi šedesát židovských komunit, založených německými přistěhovalci, kteří byli součástí aškenázského židovstva. Název Aškenazi se dotýkal židů, kteří pobývali v německy hovořících zemích nebo se z německé říše vydali do všech koutů Evropy.¹⁴¹ Židé v Německé říši se věnovali především peněžnictví, zatím co v Polsku spíše obchodu, řemeslnictví a pronájmem půdy od zdejší šlechty. Jejich obchodní schopnosti z nich činily obratné kolonizátory oblastí pohraničí Polska a Litvy, kde díky nim vyrostlo mnoho nových měst osídlených židovskou většinou. Není překvapující, že tato expanze židovstva byla příčinou

¹³⁸ COHEN, M. R., *Pod křížem a půlměsícem. Židé ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-352-8, s. 287.

¹³⁹ Srov. COHEN, M. R., *Pod křížem a půlměsícem. Židé ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-352-8, s. 287.

¹⁴⁰ LANCASTER B., *Judaismus*. Praha: Ikar, 2000. ISBN 80-7202-704-2, s. 203.

¹⁴¹ Srov. BARNAVI, E. (ed.): *Atlas univerzálních dějin židovského národa. Od časů biblických praotců do současnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-7187-013-7, s. 118.

velké nenávisti a nedůvěry ze strany obyvatel starých měst.¹⁴² Viděli v židech především hrozbu v podobě konkurence a mnoha prostředky se jim snažili omezit svobodu, dostat je z bran měst.¹⁴³

*„Když přijde zboží do Polska, Židé si pospíší a všechno skoupí... Kromě toho posílají zboží ven ... do Uher, na Moravu... Není předmětu, od nejdražšího po nejlevnější, s nímž by Židé neobchodovali... nestačí jim prodávat ve svých krámech, ale obcházejí všude, po trzích, po domech i po dvorech.“*¹⁴⁴

V období pozdního středověku tato komunita přijala do svých řad i přistěhovalce z Itálie, Německa, Čech a Moravy a s nimi i jejich zvyky. Staly se soudržnou a významnou složkou společnosti s legálním statutem uděleným polským státem. Byli sdružením židů s výjimečným náboženským i etnickým původem, kterým jejich autonomii zaručovaly listiny, velmi podobné výsadám udělovaným polským městům osídlovaným německými přistěhovalci.¹⁴⁵

V dobách největšího rozmachu byl polský stát mnohonárodnostním a multikulturním územím, které obývalo spolu s polským obyvatelstvem i mnoho dalších národů. Mimo jiné Arméni, Litevci, Tataři či Ukrajinci, což bylo jistě pro život v té době výhodou i pro židovské obyvatelstvo.¹⁴⁶

Pro polskou aristokracii i vládnoucí třídu představovali židé jeden z nejdůležitějších prínosů kapitálu a úvěrů. Tzv. daň z hlavy postihující židovskou komunitu byla hlavním zdrojem příjmů k finančnímu zajištění armády a byla velmi efektivně vymáhána.¹⁴⁷

¹⁴² Srov. BARNAVI, E. (ed.): *Atlas univerzálních dějin židovského národa. Od časů biblických praotců do současnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-7187-013-7, s. 119.

¹⁴³ Srov. tamtéž, s. 146.

¹⁴⁴ BARNAVI, E. (ed.): *Atlas univerzálních dějin židovského národa. Od časů biblických praotců do současnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-7187-013-7, s. 146.

¹⁴⁵ Srov. BARNAVI, E. (ed.): *Atlas univerzálních dějin židovského národa. Od časů biblických praotců do současnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-7187-013-7, s. 122-134.

¹⁴⁶ Srov. COHEN, M. R., *Pod křížem a půlměsícem. Židé ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-352-8, s. 368.

¹⁴⁷ Srov. BARNAVI, E. (ed.): *Atlas univerzálních dějin židovského národa. Od časů biblických praotců do současnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-7187-013-7, s. 146.

„Platiš za to, že jsi Žid, že žiješ díky panské, královské libovůli. Platiš daně, ale když se ti děje něco nespravedlivého, ani pán, ani král se za tebe nepřimluví. Je někde psáno, že tvůj život něco stojí?“¹⁴⁸

4.2.4 Židovská vzdělanost

Židovská vzdělanost se rozhodně netýkala jen úzké vrstvy vybraných či privilegovaných. Již v 16. století byli židé povinni posílat své syny do obecných škol, kde bylo základem učení z paměti. Dívkám bylo poskytováno vzdělání v domácím prostředí, kdy do bohatých rodin byli zváni domácí učitelé. Prvořadá však byla příprava dívek na roli hospodyně. V Polsku byla úroveň vzdělanosti nejvyšší v 16. století a polské ješivy byly uznávané po celém židovském světě. V Krakově byla roku 1534 založena první hebrejská tiskárna a rabínská literatura byla vrcholem židovské literatury.¹⁴⁹ Ješivy, které byly vedeny nejproslulejšími rabínskými učiteli, lákaly studenty z celé Evropy a staly se nedílnou součástí sociální mobility každého chudého a nadaného studenta, který si studiem mohl zajistit zlepšení své sociální situace i postavení, ať sňatkem s dcerami bohatých židů, tak možností získání rabínského místa. Aškenázská tradice v Polsku přicházela však do styku i se zdroji z jiných židovských komunit a dokázala je dokonale absorbovat. I když byla židovská vzdělanost velmi vážně poškozena válkami a kozáckými vpády v 17. století, přesto tato tradice polské kulturního centra židovstva přetrvala.¹⁵⁰

¹⁴⁸ TOKARCZUK O., *Knihy Jakubovy*. Brno: Host, 2016. ISBN 978-80-7491-551-2, s. 739.

¹⁴⁹ HAUMANN H., *Dějiny východních Židů*. Olomouc: Votobia, 1997. ISBN 80-7198-181-8, s. 26-29.

¹⁵⁰ Srov. BARNAVI, E. (ed.): *Atlas univerzálních dějin židovského národa. Od časů biblických praotců do současnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-7187-013-7, s. 142-143.

4.2 Destruktivní analýza

Autorka touto knihou nejenže přiblížila skutečné historické události 18. století polského státu, ale zcela jistě projevila velkou dávku osobní odvahy, protože napsala příběh, ve kterém se probouzejí události, na které by katolická církev, židovští i křesťanští věřící a představitelé církví raději zapomněli. Na rozdíl od naší sekularizované vlasti je Polsko země s velmi pevnou náboženskou tradicí, kterou nedokázala zničit válka, ani komunistická éra. Citlivá témata heretiků, falešných mesiášů, prodejných a hříšných biskupů, církve, která byla ochotna přijímat do svých řad ty, které po celá staletí považovala za úhlavní nepřátele křesťanství. Témata pronásledování a utlačování občanů jedné země, kulturní a náboženská nesnášenlivost a netolerance, to vše je i dnes natolik citlivé, než aby se to dalo přijímat jako historická danost. Tato oceňovaná kniha získala mnohé příznivce, ale věřím, že i mnohé odpůrce, protože otevřela rány, na které by každý národ raději zapomněl.

Pronásledování židovského národa je zřejmě tím nejstarším tématem v dějinách literatury, čehož je důkazem i Starý zákon v Bibli. Co je příznačnější pro židovskou komunitu, než příběhy týkající se jejich vyloučení ze společnosti, zabíjení ve jménu jiné víry, pogromy, pronásledování? Staletími přijatý stereotyp podoby žida jako příslušníka národa, který zradil Ježíše, nebo po penězích lačného obchodníka, vydělávající si na utrpení ostatních. Prokletý, nenávidí pronásledovaný lid, dodržující podivné zvyky, věčně hledající místo na světě, domovinu, kde by konečně v klidu a míru spočinul. Náboženské společenství, které téměř vyhladila nenávisť, strach a netolerance.

Knihy Olgy Tokarczukové je ale poněkud odlišná. Svým pohledem na dějiny židovstva v polském království nám předkládá i zcela jinou stránku tohoto fenoménu. Nepopisuje židy jen jako oběti své doby, smířené s nespravedlivou společností. I když je téma hereze a falešného mesiášství velmi kontroverzní, předkládá nám zcela nový pohled na člověka židovské víry. Stejně jako dnes, kdy se lidé nespokojí s životem, společenským postavením, inkluzí či projevy nesnášenlivosti, snaží o jakoukoli změnu a vyvinou k tomu veškerou

svou energii a schopnosti, tak i v knize polské autorky se hrdinové pokoušejí v dobách, kdy to není právě obvyklé, změnit svět. Svůj svět. Svět plný rituálů, zákazů, příkazů a začlenění se do křesťanské společnosti, která jim toho mohla tolik nabídnout. Jsou připraveni opustit vše, náboženství, rodinu, komunitu. Jsou ochotni pro své dobro zahodit staletími dodržované tradice, přimknout se k odvěkému nepříteli, ztratit svou identitu i víru. Zdá se, že tomu stačilo málo. Jeden člověk, jedna bytost s darem promlouvat a darem ovlivňovat lidi kolem sebe. Mesiáš, průvodce a rádce, ten který je může vyvést z bídy a utrpení. Kdo by odolal? Ve své době byl za jakéhosi Mesiáše považován i kancléř, později vůdce německého národa Adolf Hitler. Proč? Nabídl lidem to, po čem toužili. Práci, sociální jistoty, hrdost národa. Důsledky tohoto zbožňování a následování byly sice tragické, ale jejich pohnutky byly ve svých prvopočátcích zcela pochopitelné. Pokud lidé bez naděje na lepší život, bez vyhlídek a budoucnosti osloví dostatečně charismatická a přesvědčivá osobnost a nabídne jim vizi, po které touží, většina jedinců podlehně. Jeden po druhém se mění ve společenství, které pozorně naslouchá a nechává se ovlivňovat. Nemusí všemu rozumět, není třeba všemu bezpodmínečně věřit, stačí, že tu existuje naděje.

Takových příkladů by se jistě dalo nalézt mnoho a dosvědčuje to fakt, že lidé před tisíci lety, včera i dnes, jsou ochotni naslouchat tomu, co je vnitřně oslovuje, nabídne lepší vyhlídky, pomůže odstranit strach a starosti života. Nezastávám rozhodně názor, že se chováme jako ovce, slepě následující svého pastýře, ale je fakt, že inklinujeme přebírat takové názory, které korespondují s našimi zkušenostmi a souvisejí s naší životní situací a zastávanými názory.

„Celé dějiny sociálního pokroku byly řadou přechodů, kdy určitý zvyk či instituce byly nejprve pokládány za primární nutnost sociální existence a pak se staly všeobecně odsuzovanou nespravedlností a tyranií.“¹⁵¹

Kniha Knihy Jakubovi je o hledání lepšího života. Vypráví o pouti a následování muže, který dokázal mnohé ovlivnit a odpoutat od staletí prověřeného náboženství a způsobu života. Přesvědčil tisíce lidí, že je možné získat lepší život, i když za to zaplatí velkou daň. Spousta jeho stoupenců

¹⁵¹ MILL J. S., *Utilitarismus*. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-140-1, s. 155.

a blízkých sice v průběhu času prozřela a litovala svých rozhodnutí, přesto se frankismus ve své době stal neuvěřitelně silným hnutím, které zasáhlo svým vlivem téměř celou Evropu.

Jak jsou si lidé podobní, i když je od sebe dělí celá staletí. Jsme naprogramováni k účelovému jednání, které odstraňuje nelibost, bolest a podněcuje touhu po všem příjemném. Je to naše přirozenost a proti přirozenosti, zdá se, nelze bojovat. Co je však důležité, není to, že prvoplánově uspokojíme pouze své potřeby, ale především bychom měli mít na zřeteli i prospěch pro ostatní.

Dalším ústředním momentem knihy je marginalizace menšin, nepřijímání kulturních i náboženských odlišností, vylučování ze společnosti, což je dnes velmi aktuální téma a celosvětový problém.

Je zřejmé, že kulturní konflikty jsou o to více aktuální a probírané, o co častěji jsou součástí médií a sdělovacích prostředků. Ohrožení a strach se šíří úměrně četnosti politických debat na toto téma.¹⁵²

*„Výraz „kulturní konflikt“ se stal oblíbeným a často používaným pojmem v diskuzích o vztahu mezi tradiční většinovou společností v evropských zemích na jedné straně a přistěhovalci z odlišných kulturních a náboženských okruhů na straně druhé.“*¹⁵³ V médiích neustále slyšíme a čteme o zákazech nošení tradičních muslimských oděvů ve školách, o zákazech výstavby mešit a minaretů.¹⁵⁴

Je znepokojivé, jak moc to připomíná kampaně proti židovskému obyvatelstvu, jak ve středověku, tak v období nacismu. Neustálé poukazování na odlišnosti, umělé živení strachu a obav z jinakosti a kulturních rozdílů. Až patologická snaha o homogennost národa bez cizích vlivů nás stejně jako dříve nejen ochuzuje, ale vzniká tu i nebezpečí umělé izolace vůči okolnímu světu.

¹⁵² Srov. SCHEU H. CH., (ed.) *Migrace a kulturní konflikty*. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-07-0, s. 18.

¹⁵³ SCHEU H. CH., (ed.) *Migrace a kulturní konflikty*. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-07-0, s. 17.

¹⁵⁴ Srov. SCHEU H. CH., (ed.) *Migrace a kulturní konflikty*. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-07-0, s. 17.

5 ČTENÍ, LITERATURA A SOCIOLOGIE

*„Kterýkoliv sociální jev, dostatečně hromadný, dostatečně sociálně významný nebo alespoň – a i to chválabohu někdy stačí – dostatečně zajímavý, se může stát předmětem samostatného sociologického studia.“*¹⁵⁵

5.1 Literatura a sociologie

Literaturu, jakožto výtvor lidské činnosti, považujeme za sociální fakt, tudíž i za předmět sociologického zkoumání. Lze k tomu nalézt spoustu důvodů a důkazů. Vždyť každý literární výtvor vzniká za pomoci jazyka, což je jedinečný sociální výtvor. Literární díla jsou plná norem, konvencí, sociálních aktivit, emocí, estetických prožitků i ideologií, skrývají v sobě postoje, stereotypy, třídní či společenské tlaky a názory, jak jednotlivců, tak celých tříd. Literatura je jedinečným vztahem spisovatele a díla nebo čtenáře s literárním hrdinou. Literatura vstupuje do našich životů, provokuje, uchvacuje, nudí i baví, dokáže ovlivnit celé generace čtenářů a vytvořit pouta, vztahy bez ohledu na hranice, kulturu a jazyky.¹⁵⁶

*Literatura, jako každé umění, je jev sociální, protože vedle svého subjektu, tvořícího autora, předpokládá i objekt, tj. vnímatele, a tím se stává orgánem lidského společenství.*¹⁵⁷

Postavy literárního díla, jejich autor i čtenáři se stávají novým společenstvím. Zde s umělcem můžeme prožívat nejen bolesti, radosti a lásky, ale můžeme poznat všechny výtvořiny jeho fantazie.¹⁵⁸ Literatura může mít na život čtenářů i společnosti obrovský vliv, tkví to v našem sklonu k nápodobě, který v nás zanechává stopu, i když knihu dočteme a uložíme zpět do knihovny. Knihy v nás probouzejí pocit propojení s našimi vlastními osudy, mohou

¹⁵⁵ PETRUSEK M., *Sociologie a literatura*. Praha: Československý spisovatel, 1990. ISBN 80-202-0165-3, s. 11.

¹⁵⁶ Srov. PETRUSEK M., *Sociologie a literatura*. Praha: Československý spisovatel, 1990. ISBN 80-202-0165-3, s. 22-23.

¹⁵⁷ KREJČÍ K., *Sociologie literatury*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-6296-8, s. 53.

¹⁵⁸ Srov. KREJČÍ K., *Sociologie literatury*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-6296-8, s. 67.

ukázat cestu k řešení problémů z pohledu literárních hrdinů a hrdinek, protože vždy existovali lidé zklamaní vlastním životem a hledali novou cestu i za pomoci literatury.¹⁵⁹

*„Knihy nás – hodnotově a sociálně – orientují tím, že nás zařazují do světa a učí nás se v něm vyznat. Zařazují nás do světa také tím, že nás nějak sdružují, jsou prostředkem toho, abychom je sdíleli. Souhrnně vyjádřeno: kontextualizují nás, socializují nás a zároveň jsou prostředkem reflexe nás samých (starají se o naše sebeuvědomění).“*¹⁶⁰

Čtenář zaujímá specifický postoj k textu, který vypravěč předkládá. Buď se s literární postavou identifikuje, nebo se od ní vzdaluje. Ztotožnění je podstatné, protože si čtenář vytváří s postavami knihy vazby a může na ně reagovat, jak empaticky, tak antipaticky. Může se s postavou identifikovat nebo ji naprosto odmítnout. Pokud reaguje empaticky, je to buď realistické, kdy cítí jakousi vzájemnou podobnost, nebo idealistické, kdy touží být jako ona.¹⁶¹

*„Literární fikce obsahuje nejen skutečnost, aby vyjádřila její základní struktury a typy, ale i jiné možné či nemožné skutečnosti. Literární imaginace je též povahy jako imaginace sociální, obě dynamicky konstruují nové modely chování, nové instituce atd.“*¹⁶²

Každé dílo, text jakéhokoli autora se považuje za určitý postoj ke společnosti a ke světu. I když v reálném světě neexistuje, je důležité jej do tohoto světa vnést a prosadit.¹⁶³ Aby však dokázalo literární dílo opravdu zapůsobit, měly by se propojit dva základní faktory – užitečnost s potěšením.¹⁶⁴

¹⁵⁹ Srov. KREJČÍ K., *Sociologie literatury*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-6296-8, s. 144.

¹⁶⁰ TRÁVNÍČEK J., *Čteme? Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize*. Brno: Host, 2008. ISBN 978-80-7294-270-1, s. 18.

¹⁶¹ Srov. KUBOVÁ S., *Biblické příběhy z pohledu narativní analýzy*. Cesty katecheze [online]. 2011, č. 2. [cit. 2017-10-20]. Dostupné na: <http://www.cestykatecheze.cz/casopis/2011-2/Biblicke-pribehy-z-pohledu-narativni-analyzy.html>.

¹⁶² TACUSSEL P., RENARD J. B., *Imaginace a sociologie*, Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2004, Vol. 40, No. 1–2, s. 100.

¹⁶³ Srov. ISER, W., *Das Fiktive und das Imaginäre. Perspektiven literarischer Anthropologie*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1993. ISBN 978-3-518-28701-9, s. 24.

¹⁶⁴ Srov. WELLEK R., WARREN A., *Teorie literatury*. Olomouc: Votobia, 1996. ISBN 80-7198-150-8, s. 41.

Nelze však žádat, aby se literatura podílela na uspořádávání a propojování etických norem a vzorců chování, snažila se vychovávat čtenáře, pokud by postrádala souznění s jeho vlastními zkušenostmi.¹⁶⁵

Karel Krejčí v době svého působení rozdělil čtenáře do čtyř typů. Ve své knize uvádí, že čtenář senzorického typu klade důraz na smyslové vnímání, který u literárního díla oceňuje jeho vnější formu a u výtvarného umění vnímá nejsilněji barvy. Čtenáři motorického typu, charakteristické pro nejnižší vrstvy, reagují mnohdy na literární dílo smíchem a pláčem a na umělecké dílo určitými pohyby, ve kterých nalézají nejvíce uměleckého požitku. Imaginativní typ zapojuje do vnímání díla svou vlastní fantazií a různé asociace. Takový čtenář klade váhu na myšlenkový obsah díla a srovnává jej s určitými normami. Posledním typem je čtenář emocionální, který se s hrdiny knih propojuje, ztotožňuje a dokáže v průběhu četby zažívat celou řadu emocí, jako nenávist, strach i lásku.¹⁶⁶

*„Pomocí slovních podnětů přebírá čtenář zkušenosti jiných lidí, inspiruje se četbou pro svou aktivitu. Psychologický účinek slova je téměř neomezený – navozuje vzpomínky, nutí k uvažování, srovnávání, poskytuje imaginaci, fantazijní obrazy, vyvolává emotivní i fyziologické reakce. Čtenář musí tedy nejen porozumět jazyku autora, ale musí pracovat s vlastní představovou aktivitou přesahující smyslové vnímání znaků a intelektuální porozumění jejich významů.“*¹⁶⁷

5.2 Čtení a čtenáři

Čtení je fenomén, který nám napomáhá dosáhnout mentální úplnosti i kompetence abstraktního či logického myšlení. Dále nám může pomoci

¹⁶⁵ Srov. PETRUSEK M., *Sociologie a literatura*. Praha: Československý spisovatel, 1990. ISBN 80-202-0165-3, s. 107.

¹⁶⁶ Srov. KREJČÍ K., *Sociologie literatury*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-6296-8, s. 125-126.

¹⁶⁷ ROZEHNALOVÁ B., *Knihy úspěšných. Sborník: Současnost literatury pro děti a mládež*. Praha: Bor, 2009. ISBN 978-80-86807-79-9, s. 46.

k začlenění do společnosti a vytváří vztahy, jak k jiným čtenářům, tak k autorovi, který knihu napsal.¹⁶⁸

Návraty k již přečteným knihám nám také předkládají zajímavý obraz současných čtenářů. Pan Trávníček na základě svých výzkumů představuje několik skupin, dělených podle tohoto ukazatele. Na ty, pro které je čtení ztráta času a nečtou žádnou knihu dvakrát.¹⁶⁹ „*Žádnou beletrii jsem v životě nečetla podruhé, беру to, jako že mi to krade čas na to, co mám na stolku a chci to číst.*“¹⁷⁰ Dále máme čtenáře, kteří si opětovným přečtením titulu chtějí srovnat svůj vkus tehdy a teď, nebo je některý autor či kniha nadchli natolik, že se k nim stále vracejí. Z pohledu třetí skupiny je návratné čtení rituálem, které je vrací do doby okouzlení a hledají v oblíbené knize stále další a další věci, které jim mohly uniknout.¹⁷¹

Samozřejmě, že mnoho knih zůstává nedočtených a jsou předčasně uloženy zpět do knihoven. Každý z nás totiž od knihy vyžaduje to, že nás musí zaujmout. Pokud se autorovi v prvních stránkách nepodaří čtenáře dostatečně oslovit, tak je kniha většinou odložena, i kdyby na ni byly ty sebelepší recenze.¹⁷²

5.3 Čtení versus děti

„*Vliv médií na děti a mládež je mnohem méně významný než vliv živých lidí, s nimiž děti a mládež tráví čas.*“¹⁷³

Mé nejranější vzpomínky v sobě zahrnují klidný hlas mé maminky a otevřenou knihu v jejích rukách, když nám jako dětem předkládala světy pohádek a tajuplných příběhů. I později ji mám vtisknutou do paměti, jak v každé volné chvíli soustředěně hltá řádku za řádkou a v obličeji se jí mění výrazy podle

¹⁶⁸ Srov. TRÁVNÍČEK J., *Česká čtenářská republika. Generace, fenomény, životopisy*. Brno: Host, 2017. ISBN 978-80-88069-50-8, s. 29.

¹⁶⁹ Srov. tamtéž, s. 237.

¹⁷⁰ TRÁVNÍČEK J., *Česká čtenářská republika. Generace, fenomény, životopisy*. Brno: Host, 2017. ISBN 978-80-88069-50-8, s. 237.

¹⁷¹ Srov. TRÁVNÍČEK J., *Česká čtenářská republika. Generace, fenomény, životopisy*. Brno: Host, 2017. ISBN 978-80-88069-50-8, s. 238-239.

¹⁷² Srov. tamtéž, s. 241.

¹⁷³ MATOUŠEK O., KROFTOVÁ A., *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2, s. 107.

toho, zda jde o příběh veselý nebo napínavý. Díky ní jsem si našla cestu k literatuře, která se mi stala láskou a radostí. Vliv rodiny je podle mne tím nejdůležitějším faktorem pro probuzení zájmu dětí a mládeže o čtení. Buď rodiče dokážou tento vztah povzbuzovat a upevňovat, nebo mohou lhostejně nasměrovat své potomky k televizi. Zní to jednoduše, ale jako všechno v našem životě, samozřejmě není.

Dítě se čtením příběhů trénuje na život. Ponořeno do virtuálního světa knihy tento prožívá tak, jako by byl skutečný a pokud se ve svém životě dostane do podobné situace, bude do jisté míry připravené. Laická společnost i psychologové již dlouho vědí, jak je čtení pro vývoj dětí důležité. Proběhlo mnoho výzkumů o škodlivosti vlivu sledování televize a o prospěšnosti četby, kdy především čtení dětem před spaním má schopnost vhodné podpory jejich zdravého vývoje. Není překvapením, že takto stimulované děti dříve mluví, píší i čtou a dokážou se mnohem lépe vyjadřovat.¹⁷⁴

„Takové dítě je celkově lépe připraveno pro život, dříve než ostatní děti si osvojí návyk samostatného čtení pohádek a dobrodružných příběhů.“¹⁷⁵

Je velmi pravděpodobné, že v rodině, kde se rodiče věnují četbě a najdou si na tuto činnost čas, objeví cestu k literatuře i jejich dítě. K rozvoji čtenářství u dětí a mládeže čtení v jejich přítomnosti rozhodně nevadí, naopak, velmi pomáhá. Také je velmi důležitá možnost jejich snadnějšího přístupu ke knihám. Pokud nalezneme v domácnosti mnoho knih, často tam objevíme i mladého, zapáleného čtenáře. V tomto ohledu hraje jistě velkou roli i vzdělání rodičů. Pokud sami čtou, vytvářejí tak vhodné rodinné klima, motivující děti ke čtení, k výběru vhodných knih a k rozhovorům o nich.¹⁷⁶

Čtením, aby bylo dostatečně účinným a kvalitním, však nelze rozumět dnes tak populární SMS zprávy, povrchní články v populárních časopisech nebo na oblíbených webech. Mnohem významnější je pro ně četba delších,

¹⁷⁴ Srov. MAREK V., *Chvála čtení*. Čtenář, 2005, ročník 57, č. 7-8, s. 232-233.

¹⁷⁵ CEJPEK J., ... *aby děti četly*. Čtenář, 2006, ročník 58, č. 2, s. 68.

¹⁷⁶ Srov. GABAL I.; VÁCLAVÍKOVÁ HELŠUSOVÁ L., *Jak čtou české děti?* Host do školy [online]. 2007, č. 5, [cit. 2017-10-2]. Dostupné na: <http://www.culturenet.cz/res/data/005/000664.pdf>, s. 30-32.

ucelenějších textů, jako jsou pohádky, mýty, romány, protože je dokáží naučit vědomí souvislosti.¹⁷⁷ Jak napsal pan Miloslav Petrušek: „*Vážná kniha je ta, která u čtenáře vytváří vážné vztahy ke kultuře, která se nechápe jako předmět spotřeby nebo nástroj zábavy, ale jako způsob zvýšení uvědomění, jež umožňuje kriticky posuzovat vlastní postavení ve světě.*“¹⁷⁸ Dnes je přístup k informacím o tolik jednodušší než v minulých dobách, kdy jsme navštěvovali pouze klasické knihovny. Dnes si děti mohou vše najít a přečíst na internetu, není ale v jejich silách, stejně jako u nás dospělých, odlišit věrohodné a nevěrohodné informace.¹⁷⁹ Četba jim také pomáhá vytvářet vztahy k nějaké autoritě a náležitě je posilovat. Pomáhá k propojování mozkových hemisfér, což je velmi důležité pro jejich zdravý vývoj a není pochyb o jeho blahodárném účinku na schopnost vyjadřování a rozšiřování slovní zásoby.¹⁸⁰

*„Také ze soudobých výzkumů pubescentního čtenářství vyplývá, že televizní konzum je stále jednou z nefrekventovanějších náplní volného času dospívající mládeže a že rozsvícená obrazovka se nezřídka stává celodenní vizuální a akustickou kulisou domácností, případně „asistuje“ při učení nebo přípravě domácích úkolů. Ale existenci dětské knihy a četby – navzdory některým katastrofickým prognózám – nikterak fatálně neohrozila.“*¹⁸¹

Proč se zdá, že dnešní mládež nečte? Podle Kateřiny Homolové je jedním z důvodů fakt, že ač se pro nás dospělě jeví čtení jako důkaz naší společenské vyzrálosti, mladí z důvodu neochoty sdílet tytéž hodnoty jako jejich rodiče a společnost jako taková se ke svému čtení nehlásí. Čtou skrytě, realizují se jen v rámci své vrstevnické skupiny, která dokáže ocenit a pochopit jejich zájmy, tak určující pro danou vývojovou etapu.¹⁸² Souhlasí však, že čtení je důležité pro život, že rozšiřuje osobnost a fantazii. Současně ale přiznávají,

¹⁷⁷ Srov. CEJPEK J., ... *aby děti četly*. Čtenář, 2006, ročník 58, č. 2, s. 68.

¹⁷⁸ PETRUSEK M., *Sociologie a literatura*. Praha: Československý spisovatel, 1990. ISBN 80-202-0165-3, s. 85.

¹⁷⁹ JONÁK Z., *Hledání identity ve virtuálních a fragmentárních světech médií*, Čtenář, 2007, ročník 59, č. 10, s. 279.

¹⁸⁰ Srov. MAREK V., *Chvála čtení*. Čtenář, 2005, ročník 57, č. 7-8, s. 234.

¹⁸¹ TOMAN J., *Profil dětského čtenáře 21. století v badatelské reflexi (česká realita)*. Sborník: *Současnost literatury pro děti a mládež*. Praha: Bor, 2009. ISBN 978-80-86807-79-9, s. 38.

¹⁸² Srov. HOMOLOVÁ K., *Úspěšní (ne)čtou*, Sborník: *Současnost literatury pro děti a mládež*. Praha: Bor, 2009. ISBN 978-80-86807-79-9, s. 26-27.

že dnes mladí lidé nečtou, protože to nepotřebují a to, co potřebují vědět, nenajdou v žádné knize. V pravidelných čtenářích vidí podivíny a nechťejí proto před svými vrstevníky přiznat své čtení, aby nevypadali trapně. Školní četbu považují za nutné zlo a rozšiřování slovní zásoby je nedůležité.¹⁸³

5.4 Jak nalézt svět knih?

Touto otázkou se jistě zabývalo již mnoho rodičů, pedagogů, psychologů, ale kde nalézt ten správný postup, metodu, aby se to zdařilo? Pokud děti a dospívající nemají vzor ve své rodině a školní povinná četba je nedokáže vhodně oslovit, aniž by neměly pocit povinnosti, besedy v knihovnách je nezaujmou a nepobídnou k otevření knihy a ke čtení, pak se zdá veškerá snaha marná. Ani já neznám odpověď, jen se snažím s dětmi o knihách hovořit. Vyprávím jim příběhy z oblíbených knih, využívám situací a činností, kde bych jim kouzelný svět knih mohla přiblížit. Děti jsou jako houba, nasávají vše, co je jim předkládáno, mají přirozenou touhu po poznání, ptají se a hledají odpovědi na vše, čemu neporozumí. V každém z nich dřímá radost a nadšení stále něco objevovat. Na nás dospělých je, abychom dokázali toto včas a vhodně podchytit a využít pro dobro věci. Dříve děti četly to, co našly v domácí knihovně. Dnes je svět knih tak pestrý a mnohdy nepřehledný, že záleží především na nás, abychom je do světa knih přivedli a zaujali natolik, aby se pro ně stal samozřejmostí a přirozenou součástí života.

*„Rozhodujícím a zároveň nejobecnějším činitele toho, zda a jak knihy kupujeme, je stav čtenářské kultury – její vyspělost. Řeceno jinak: čte-li se hodně, je velká pravděpodobnost, že se budou knihy také ve velké míře kupovat, což potvrzují téměř bezvýhradně všechny statistické výzkumy.“*¹⁸⁴

Mnozí z nás měli obrovské štěstí, protože jsme v dětství měli vzory v rodičích, kteří nás naučili milovat čtení, knihy a tajemnou atmosféru knihoven,

¹⁸³ Srov. HOMOLOVÁ K., *Úspěšní (ne)čtou, Sborník: Současnost literatury pro děti a mládež*. Praha: Bor, 2009. ISBN 978-80-86807-79-9, s. 29.

¹⁸⁴ TRÁVNÍČEK J., *Překnížkováno. Co čteme a kupujeme (2013)*. Brno: Host, 2014. ISBN 978-80-7491-256-6, str. 155.

kde police přetékal příběhy. Proto jsem jako dítě nechápala spolužáky, kteří nečetli, později jsem nerozuměla dospělým, kteří čtení považovali za ztrátu času. Vlastně to nechápu dodnes, i když již vidím i důvody, proč tomu tak je.

*„Dítě, kterému rodina poskytuje přirozené zázemí pro komunikaci a bohatší rodinné vztahy, má větší šance získat vztah ke knize. Čtenáře nalézáme častěji tam, kde se rodiče záměrně věnují rozvíjení volnočasových aktivit dítěte a tráví čas s dítětem při aktivitách, které jsou na ně orientovány. Důležitým se ukazuje vedení dítěte k přirozenému povědomí o vzájemné spolupráci v rodině a k participaci na úkolech, které musí rodina vykonávat.“*¹⁸⁵

Bylo obrovskou výhodou vyrůstat a dospívat v době, kdy se v televizi vysílaly jen dva programy, mobily a počítače byly hudbou budoucnosti. Když jsem se chtěla dozvědět něco nového, bylo nutností sáhnout po knize nebo se zeptat dospělého. Dnes jsou mnohé děti a dospívající mládež přehlceni informacemi, z éteru se na ně valí jako nezadržitelná lavina, před kterou nemají šanci uniknout. Neustále zahledění do displejů mobilních telefonů, monitorů počítačů, se po vzoru dospělých ztrácejí ve svém virtuálním světě a unikají svému okolí. Utíkají před světem, problémy a realitou, jsou šťastné i nešťastné spolu s milióny dalších na společné síti. Jak jim máme pomoci odložit tento pro ně jediný akceptovatelný svět? Jako pedagogové volného času se o to snažíme každý den. V rámci zájmových činností, kroužků, kurzů, táborů se je snažíme zavést do světa lidí, do míst, kde nevládne jen binární soustava a chatovací pokoje. Je tolik věcí, které lze vidět, zažít a nalézt bez toho, abychom pouze mačkali tlačítka a surfovali.

„Jsme malý národ. Permanentně živený mýtus, o kolik jsme kulturnější než průměrní Američané (ostatně: víte snad, které je hlavní město státu Wyoming?), a autochtonní obsese, že si vystačíme sami, to je postoj nejen hloupý,

¹⁸⁵ GABAL I.; VÁCLAVÍKOVÁ HELŠUSOVÁ L., *Jak čtou české děti?* Host do školy [online]. 2007, č. 5, [cit. 2017-10-2]. Dostupné na: <http://www.culturenet.cz/res/data/005/000664.pdf>, s. 31.

ale perspektivně strašně nebezpečný. Kulturní a vědecký izolacionismus se totiž zvláště malému národu musí vždycky vymstít.“¹⁸⁶

Ještě něco málo k přiblížení změn našeho čtenářského postoje a tržního trhu. Pan Trávníček uvádí, že v době 80. let jsme četli, protože knih bylo nedostatek. Po roce 1989 a v průběhu 90. let se četlo, protože knih byl najednou dostatek. Trh se zahlcoval tituly všech žánrů a nakladatelé věřili, že tato doba hojnosti nikdy nemůže skončit, což se jim bohužel stalo mnohdy osudným. Když se ukázalo, že se tato éra nemůže vrátit, přijali jsme to, že čteme, i když je knih nadbytek. Knižní trh je ve stádiu, kdy kniha je nucena jít za čtenářem, aby byla koupena.¹⁸⁷

Je však jisté, že i když je knih dostatek, knihkupectví přetékají nabídkou všech žánrů, můžeme číst klasickou nebo e-knihu, vždy bude podstatné a nade vše důležité, abychom tomu, co čteme, i porozuměli. Číst bez porozumění textu je jako učit se bez pochopení. Zbytečné plýtvání energií a časem. Proto je tak důležité pro nás i pro naše děti, přijmout svět imaginace i faktu do svých životů natolik, aby se četba nestala jen bezduchým vyplňováním volného času, či prostorem pro předvádění přeplněných knihoven, které by dokazovaly spíše náš vztah k tomu, co nejvíce mít, než k tomu, co nejvíce vědět a zažít.

„Místo výzkumných dat citát: „K naučení čehokoliv je třeba umět číst. Dokonce umět číst s porozuměním.“¹⁸⁸

¹⁸⁶ PETRUSEK M., *Sociologie a literatura*. Praha: Československý spisovatel, 1990. ISBN 80-202-0165-3, s. 69.

¹⁸⁷ Srov. TRÁVNÍČEK J., *Překnížkováno. Co čteme a kupujeme (2013)*. Brno: Host, 2014. ISBN 978-80-7491-256-6, s. 159.

¹⁸⁸ PETRUSEK M., *Sociologie a literatura*. Praha: Československý spisovatel, 1990. ISBN 80-202-0165-3, s. 100.

6 APLIKOVATELNOST LITERATURY V RÁMCI PVČ

Volný čas je v současnosti nejen prostorem pro naplnění našich přání, seberealizace za využití rozmanitých nabídek, dobou, kdy nemusíme pracovat, chodit do školy a kdy můžeme vykonávat to, co nás baví. Je to bohužel i čas problémů, nebezpečí a mnohdy dokonce nudy. Proto považuji za nutné zamyslet se i nad tím, jak lze využít literaturu k tomu, aby se volný čas dětí a mládeže mohl stát prostorem k setkávání, přemýšlení nebo diskutování o literatuře, o příbězích, které nám knihy nabízejí, o autorech, kteří je napsali, o světě, který v sobě skrývá fikci a realitu, fantazii i dobrodružství.

Jednou z možností je, že se sami staneme v rámci zájmových aktivit průvodci světem literatury. Svým vlastním nadšením a láskou k literatuře umožníme dětem a mládeži nejen číst, hovořit o knihách, ale především přemýšlet a bádát ve světě nekonečné fantazie, což nemusí být tak nereálné, protože mysl dětí je neuvěřitelně otevřená, toužící po všem novém a nic jí nebrání překračovat hranice, jak to bývá u nás dospělých. Děti nejsou ještě svazovány konvencemi, studem, pravidly, stereotypy, nebojí se zeptat, když je něco zajímavé. Pokud je dokážeme zaujmout, strhnout pro společnou činnost nebo zájem, vnímají nás vždy všemi smysly.

Jak ale vhodně využít tuto dětskou otevřenost podnětům a jejich touhu stát se hrdiny, jako postavy v jejich oblíbených příbězích? Jak jim nejlépe dopomoci ke kompetenci kriticky přemýšlet a propojovat události historie se světem, který je obklopuje?

Věřím, že za pomoci knih a vhodně užitých metod v rámci pedagogiky volného času, to lze. Jsem si jistá, že je možné pomoci nasměrovat dětskou zvědavost tak, aby jejich mysl nevnímala svět kolem sebe pouze jako nahodilý sled událostí, ale aby se dokázala orientovat i v dějinných souvislostech, vnímala formy nespravedlnosti, násilí, bezpráví a toužila po nápravě a hledání možností k urovnání konfliktů.

Dobrá kniha se může stát prostředkem k pozitivnímu ovlivnění lidské mysli, protože nabízí prostor k přemýšlení nad dějem, hrdiny a jejich osudy.

Knihy mohou pomoci dětem pochopit nejen samy sebe, ale i svět, který je obklopuje, protože se potřebují začlenit do společnosti, uvědomovat si svou hodnotu a respektovat hodnotu druhých.

Knihy autorek Tučkové a Tokarczuk, které jsem použila ve své práci, jsou samozřejmě určeny pro dospělé čtenáře, ale jsou vybrány záměrně, jelikož se zabývají tématy, nad kterými je potřebné se zamýšlet, nejen v rámci učených diskuzí, televizních debat, či novinových zpráv. Je velmi důležité naše děti vychovávat k toleranci, k úctě k lidskému životu a ke svobodě každé bytosti bez ohledu na její národnost, sociální statut, či barvu pleti. Je důležité mluvit s nimi o problémech naší doby a ptát se na jejich názor, protože ony jsou těmi, kdo podobné problémy budou jednou řešit, stejně jako se o to pokoušíme dnes my všichni.

Pedagogika volného času usiluje o psychologickou, biologickou, sociální a spirituální jednotu člověka. Literatura, jako kulturní projev lidského společenství, je schopna tuto jednotu v mnohém posílit. Důvodem mého tvrzení je fakt, že jsem měla v rámci bakalářského studia možnost absolvovat předmět „Filozofie pro děti“ a díky této zkušenosti jsem přesvědčena, že rozvoj myšlení touto formou je ideálním příkladem aplikovatelnosti literatury v rámci pedagogiky volného času. Tak jako je kulturní animace koncipována jako snaha o podporu začlenění jedince do společnosti a jeho enkulturaci, tak se „Filozofie pro děti“ snaží u dětí rozvíjet jejich kompetence k řešení problémů v rámci skupiny a o rozvoj jejich kritického i tvořivého myšlení, což považuji za ideální způsob, jak nejlépe využít literaturu v rámci pedagogiky volného času. Je to možnost, která pomáhá dětem přemýšlet, uvažovat, vyjadřovat své názory a diskutovat o nich s ostatními.

Samozřejmě, že můžeme literaturu začlenit do rozličných volnočasových aktivit i jiným způsobem, protože zvláště děti přijímají informace a podněty citlivěji, když je mohou spojit s nějakým zážitkem nebo osobní zkušeností. Pokud bych použila literární díla uvedená v této práci, daly by se k tomuto účelu využít různé výlety, exkurze, výstavy, návštěvy muzeí a galerií, setkání s pamětníky. Jak lépe mimo literaturu přiblížit dětem židovskou kulturu, než jim

umožnit návštěvu židovského hřbitova či synagogy? K seznámení s historií vysídlování německého obyvatelstva lze jistě uspořádat výlety do pohraničí, kde se dosud nacházejí zbytky opuštěných německých vesnic. Zájem a vnímavost dětí úzce souvisí s tím, zda je pedagog dokáže ve správný okamžik oslovit a dostatečně zaujmout.

Literatura přibližuje čtenářům minulost, současnost i budoucnost. Je důležitou součástí naší existence, vychovává nás, baví i zneklidňuje. Pokud se čtení stane jednou z nedílných součástí volného času našich dětí, je předpoklad, že dokážou přijímat sebe i okolní svět snadněji, s větší tolerancí, vnímavostí a porozuměním.

ZÁVĚR

Jak shrnout tuto práci, aniž by nebyla jen neustálým opakováním již tolikrát řečeného a napsaného? Cílem mé práce bylo dokázat, že soudobá beletrie, přesněji řečeno knihy dvou soudobých autorek mohou předat víc, než by běžný čtenář očekával a to, jak je důležité číst a především porozumět. V tomto případě totiž nejde o literaturu oddechovou ani zábavnou. Jde o knihy o historii, o lidech své doby, o problémech společnosti, o politice a jejich zřízeních.

Jak Kateřina Tučková, tak Olga Tokarczuk využily ve svých knihách skutečných událostí i reálně žijících postav dané historické doby. Ať již připomenu brněnské vystoupení Edvarda Beneše na konci války ve *Vyhnání Gerty Schnirch*, nebo postavu Marie Terezie, či jejího syna v *Knihách Jakubových*. Kateřina Tučková v *Žitkovských bohyních* využila i postav skutečných bohyní, což jistě podtrhlo autentičnost příběhu. Knihy jsou prosty romantických momentů, pro někoho mohou být syrové, až naturalistické, ale jsou to příběhy o dobách, kdy i prostá lidská radost byla na příděl a boj o holý život každodenní realitou. Když knihy čteme, dostáváme se díky příběhům do ještě dnes známých brněnských ulic a putujeme moravským venkovem. Navštívíme drsný kopanický kraj s jeho mystikou. Přivítá nás nejen polské království, ale i mnohá evropská města a metropole v dobách 18. století. Budeme pozváni všude tam, kam osud zavedl hrdiny příběhů.

Historická analýza knihy *Vyhnání Gerty Schnirch* představuje období naší historie, které ještě dnes v mnoha doposud žijících pamětnících může vyvolávat rozporuplné emoce. Němci a Češi. Každá strana vidí historii tohoto období poněkud jinak, a to i po tolika desetiletích. Na jedné straně tu byly osudy německých obyvatel, kteří platili i daň nejvyšší za prohranou válku, byli odsouzeni k nenávisti obyvatel celé Evropy a vyháněni ze svých domovů. Na druhé straně tu byly obyvatelé osvobozeného Československa, kteří po dlouhých šest let žili ve strachu z budoucnosti, pod tíhou každodenních perzekucí, poprav a nucených prací pod taktovkou nacistického Německa.

Kde hledat spravedlnost, když touha po odplatě je silnější než cokoli jiného? Když se kácí les, létají třísky. Nebylo třeba pohlížet na každého Němce individuálně, vlastně to ani nebylo ve své době přípustné. Němec byl Němec, ať už voják Wehrmachtu, příslušník SS, sudetský sedlák či brněnská obchodnice. Nepřátelé, kteří zasloužili pomstu, ti, kteří již do Československa a mnohých jiných států Evropy nepatřili. Bylo nanejvíc důležité zbavit je lidskosti, aby již nikdo neměl možnost spatřit v kterémkoli z nich člověka.

„Vždyť oni se chovali mnohem hůř“ pronáší čeští pamětníci i mnozí současníci. Tolik miliónů Židů, Rómů, Slovanů zaplatilo životy ve jménu čistoty rasy, ovládnutí světa, či jen z nenávisti. Copak si to všechno, co se dělo po válce nezasloužili?

Je velmi těžké hodnotit dobu, kterou jsme sami nezažili. Známe ji z filmů, knih, či vyprávění těch mála doposud žijících pamětníků. Po sedmdesáti letech se tato doba zdá poněkud zastřená, pro někoho dokonce neskutečná a tak nereálná, že mnozí inklinují k bagatelizaci či popírání událostí, které tak ovlivnily celý svět.

A v tom spatřuji obrovské nebezpečí, protože je velmi pravděpodobné, že díky tomu naši potomci nebudou v událostech těch dob vidět nic jiného, než součást zapadlé historie a osudy miliónů obětí budou brát jako statistické zhodnocení válečného konfliktu bez pochopení souvislostí.

Poselství této knihy spatřuji především v tom, že velmi realisticky představuje čtenářům svět, kde se může stát nebezpečím jen to, že jsme příslušníky určitého státu a stačí velmi málo, aby se celý náš život tragicky změnil, pokud se tato země stane terčem nebo obětním beránkem pro země jiné.

Nelze dávat vinu celému národu, ani tehdy, ani dnes. Činy jednotlivců či skupin nesmí zúžit náš pohled na situaci natolik, aby byli obviňováni všichni jenom proto, že se narodili v určité zemi, vyznávají jiné náboženství a kulturu nebo mluví pro nás neznámým jazykem. Jako nelze nenávidět všechny Němce za 2. světovou válku, tak nemůžeme odsuzovat každého obyvatele Ruska za okupaci v roce 1968 nebo islámského věřícího z teroristického útoku.

V druhé knize Kateřiny Tučkové se opět vrátíme do minulosti, i když pro mnohé z nás mnohem méně vzdálené. Doba čtyřiceti let pod nadvládou

jedné strany je stále živá, ale pro ty, narozené po roce 1989 zřejmě poněkud nepochopitelná. Tato doba je nazývaná časem nesvobody a diktatury, kdy ti, kteří nebyli poslušnou součástí celku, dostávali nálepky nepřizpůsobivých, nespolehlivých, zpátečnických a nebezpečných individuí, které je třeba sledovat, hlídat a především trestat, což byl jeden ze způsobů zastrašení všech ostatních.

V *Žitkovských bohyních* jsou středem zájmu státních složek a komunistického aparátu prosté ženy, které se provinily pouze tím, že věřily v Boha a pokračovaly v po staletí předávaném dědictví - „bohování“, což lze jinak pojmenovat jako léčitelství, bylinkářství, věštění apod. V dnešní době plné zájmu o esoterismus, okultismus, v době, kdy jsou mnozí fascinováni vším nevysvětlitelným a záhadným, se může zdát takové pronásledování jako pokračování čarodějnických procesů ve středověku. Nepochopitelné a neobhajitelné. Dnes můžeme sledovat televizní věštění, koupit okultní předměty a knihy v obchodě nebo na internetu. Podle zájmu lze pořádát rituální setkání či magické iniciační obřady a málokdo to již pokládá za něco zvláštního nebo neobvyklého. Žijeme v době, kdy je možné téměř všechno, cokoli je přístupné a dosažitelné. Proto si asi neuvědomujeme, jak ještě před několika málo lety žily ženy, které své schopnosti a tradice musely skrývat a i když svůj dar využívaly pro dobro ostatních, mohly za to být stíhány a trestány.

Jinakost ve všech podobách byla odsuzována tehdy, a co je neuvěřitelné, je tomu tak i dnes. I když jsme na rozdíl od minulosti v mnoha ohledech svobodní a žijeme v demokratické společnosti. Máme neuvěřitelné množství možností při výběru škol, zaměstnání, cestování, volnočasových aktivit i relaxace, přesto v nás přetrvává něco z těch dob. Jedním z důkazů mohou být například různé komentáře na internetových stránkách, kdy mnozí z nás předkládají často nevybíravým způsobem svůj strach ze všeho, co nezapadá do jejich životních šablon, obavy z neznámého, odpor ke všemu, co by mohlo narušit jejich jistoty a pohodlí. Témat mohou nalézt mnoho a tak lze bez problémů sledovat a dešifrovat tyto nenávistné, rasistické, homofobní a xenofobní postoje k etnickým

či sexuálním menšinám, sociálně slabým skupinám, cizincům, zdravotně a psychicky postiženým a se strachem můžeme očekávat, kdo přijde na řadu další.

Jsme opravdu jako lidé předurčení hledat neustále nějakého nepřitele? Pátrat po osobách, skupinách nebo i národech, které lze označit za vhodné obětní beránky nebo zdroj nebezpečí?

Není možné v rámci této práce nalézt uspokojující odpovědi, ale kniha Olgy Tokarczuk přibližuje další podobu pronásledování jinakosti lidských bytostí, jejich náboženství a kultury. Není snad na světě národ, který by se stal vhodnějším synonymem pro výrazy utrpení, vyčlenění ze společnosti, nenávist a smrt, než ten židovský. Bylo o tom napsáno mnoho knih, vědeckých pojednání i beletrie, vznikla spousta filmů, a přesto to jistě neobsáhne vše, co svět izraelitů za ta dlouhá století postihlo. *Knihy Jakubovy* jsou však především příběhem o putování, hledání lepšího života a bezpečného domova, možnosti svobodné volby, o touze změnit společnost a tradicemi limitovaný svět. Je to příběh o snech lidí 18. století, které se od těch našich tak málo liší. Rozdílené jsou pouze podmínky života a cest k jejich naplnění. Velmi přínosné na knize Olgy Tokarczuk spatřuji to, že nepojala židovskou komunitu, ani heretiky pod vedením Jakuba Franka jako pouhé oběti. Vnesla do postav sílu a schopnost změnit svůj život i za cenu velkých obětí, což v dobách polského království, kdy vládla naprostá dominance křesťanského náboženství a osudy lidí určovala šlechta, nebylo vůbec obvyklé. Spisovatelka se nebála poukázat na sporné okamžiky polské historie a tím dala možnost pohlédnout poněkud jinak na danou dobu a její současníky všem, kteří tuto knihu měli možnost číst. Není překvapením, že se vydání této knihy dočkalo kromě literárního ocenění a velkého čtenářského zájmu i kontroverzních názorů a nespokojených hlasů, což ji však spíše přidává na hodnotě, protože je předpoklad, že pokud autorka chtěla ve své knize poukázat na něco, co pokládala v historii své země za sporné, tak to vzhledem k reakcím oponentů rozhodně přineslo své ovoce.

Nabízí se otázka, co mají tyto zmiňované knihy společného. Proč jsem si je vybrala a použila pro svou diplomovou práci. Jsem si vědoma toho,

že odpověď, „že se mi líbí“, rozhodně nepostačí a tak musím konstatovat, že se staly pro mne vhodným materiálem, protože jsou obrazem dob lidstva, kdy nebylo pro člověka lehké žít, a to pro účely svého výzkumu rozhodně potřebuji víc, než knihy určené pro děti, či romantickou nebo zábavnou beletrii.

Mou snahou bylo poukázat na to, jak je důležité číst, umět nalézt v knihách myšlenky, názory, příběhy, které by se mohly stát pro nás i ostatní přínosem, nebo i mementem. Četba nás může posunout díky pochopení textu někam, kam jsme se ani neodvážili nahlédnout. Nejen vědecká pojednání, odborná literatura, ale i soudobá beletrie nám je schopna poskytnout mnoho možností k zamyšlení, k přehodnocení dosavadních názorů a snad i stereotypů.

Vybrané autorky mne zaujaly především svým výběrem tématu a schopností poutavě a čtivě zpracovat něco, co samy nezažily. Vrátily se ve svých příbězích do dob, které se mohou mnohým současníkům zdát nepochopitelné, nereálné, nezajímavé, což může podobnou knihu odsoudit k neúspěchu. Vždyť si dnes lidé mohou vybrat z tolika jiných titulů, je tu tolik možností a žánrů. Proč číst o něčem, co se nás netýká, co si už nikdo ani nepamatuje a je to většinou smutné a tragické? Dobrý spisovatelský styl ani dosažená reputace autora mnohdy nestačí. Pro mne i ostatní čtenáře je podstatné, aby příběh dokázal zaujmout, aby nás jakkoli oslovil příběh i postavy v něm. Když uvádím „oslovil“, myslím tím, že téměř každá kniha v nás může vzbudit různé emoce a to je pro vstoupení do literárního děje a jeho pochopení velmi podstatné. Ať při čtení zažíváme radost, strach či smutek, vždy je to důkazem toho, že jsme se dokázali s příběhem propojit, že dokážeme nalézt v nabízeném příběhu cokoli, co rezonuje s naší osobností. Proto jsem si pro svou práci vybrala tituly *Vyhnání Gerty Schnirch*, *Žitkovské bohyně* i *Knihy Jakubovy*. Považuji za více než důležité, aby se podobné příběhy psaly, vydávaly a především četly. Aby nám přiblížily doby, které sice považujeme za minulost, ale jsou i dnes tolik aktuální. I my jsme totiž svědky všech forem bezpráví, válek, pronásledování a vylučování ze společnosti. Nezáleží na letopočtu, na sociálním zřízení, na náboženství, historie se stále opakuje a zdá se, že lidstvo se nedokáže poučit.

Žijeme v době a zemi, kdy se čtenářská gramotnost považuje za jednu z nejdůležitějších kompetencí. Je nezbytné porozumět psanému textu, přemýšlet o všech souvislostech v něm obsažených a mít schopnost jej i kriticky zhodnotit. Jak to ale dokázat, když se do podvědomí společnosti již po mnoho let vkrádá názor, že lidé již číst nechťejí, nemají na to chuť, ani čas a raději využijí jakékoliv jiné možnosti k trávení volného času? Naštěstí na základě výzkumů soudobého čtenářstva a i z vlastních zkušeností mohu tvrdit, že to rozhodně není se čtením v naší zemi tak beznadějně, jak se někteří domnívají. I když to vydavatelstvím a knižnímu trhu příliš neprospívá, jsou tištěné knihy sice nahrazovány těmi ve čtečkách, ale knihovny jsou stále navštěvovány a i dnes se dárek v podobě nově vydaného bestseleru či klasického díla považuje za vítanou alternativu obdarování.

Co považuji za velmi důležité, je to, aby svět literatury našly především naše děti. Aby se nestaly pouhými příjemci konzumu, televizního stereotypu a rozzářených mobilů. Aby měly touhu poznávat i svět psaných příběhů, které jim mohou nabídnout mnohem více, než jen zábavu a ukrácení volného času. Jsou těmi, kteří jednou budou potřebovat zhodnotit a pochopit nejen nás, ale i svět, který je již dávnou minulostí. Budou pro tento těžký úkol potřebovat nalézt dějinné souvislosti, pochopení společenských řádů, objevit svět předků i současníků. K tomu je potřeba mít možnost srovnávat, a to je možné za přispění literatury. Číst znamená poznat, tedy pokud čteme s pochopením a to je velmi nesnadné i pro dospělého, natož pro školáka, který je zahlcen školní četbou, učebnicemi, bobtnajícím světem informací, kterým však zatím nerozumí.

Jak dětem pomoci v rámci pedagogiky volného času nalézt kouzlo knih, zvláště tam, kde rodinné vzory nefungují, a kniha je jen součástí povinné školní četby? Domnívám se, že jednou možností je působit na ně příkladem. Lidem je vrozená schopnost nápodoby, a pokud přirozeně zvědavé dítě objeví v jednání dospělého cokoli pro něj zajímavého, bude mít tendenci dělat to samé. Bude chtít již ze své přirozenosti vyzkoušet to, co jiné uspokojuje a baví. Velmi důležité je o knihách a příbězích v nich ukrytých i hovořit. Zaujmout nejdříve vyprávěním malého posluchače natolik, aby zatoužil objevovat tento svět

sám a později, kdy je mu svět čtení již otevřen, umožnit mu tuto zkušenost nabídnout i ostatním. Lidé a především děti touží po sdílené radosti a zájmech, přejí si ukázat světu, co všechno znají, umějí a zvládnou. Na nás dospělých leží zodpovědnost za to, aby jim to bylo umožněno, aby získaly pocit, že to co zrovna dělají - v tomto případě mám na mysli čtení - má smysl jak pro ně, tak pro nás ostatní.

Co říci závěrem? Dobrá kniha je zdrojem poznání. Dává nám možnost nahlédnout do světa fikce i faktu, zábavy i historie. Má schopnost díky talentu autora zavést své čtenáře do všech myslitelných dob a světů, probouzet v nich fantazii, zvědavost a touhu po vědění. Umí poučit i zneklidnit, probudit pocit důvěry i strachu. Literatura je fenoménem, který nás lidstvo provází už staletí a nabízí nám víc, než si uvědomujeme. Knihy zabývající se historií jako je to u mnou vybraných současných spisovatelek Kateřiny Tučkové a Olgy Tokarczuk, mohou ve čtenáři vzbuzovat všechny možné emoce. Nejen proto, že se zabývají skutečnými událostmi naší historie, ale především proto, že autorky dokázaly vnést do svých děl a smyšlených hrdinů uvěřitelnost a dostatek reálnosti. Toto ve čtenáři, jako já, vzbudilo dojem pravdivosti a zajímavosti, a to považuji za tolik potřebné k propojení s dílem a vnímání příběhu jako něčeho, co se opravdu mohlo stát, stalo nebo může být poněkud zneklidňující realitou i dnes. Proto je podle mého názoru tak důležité, aby knihy zůstaly nedílnou součástí naší existence a staly se průvodcem života i našich potomků.

Na základě výše uvedených skutečností mohu konstatovat, že cíl této práce byl naplněn. Jsem přesvědčena, že díky studiu použité literatury a provedených analýz je dostatečně patrné, že beletristická literatura soudobých autorek zabývajících se diskutabilními a spornými momenty naší historie, může poukázat na společné znaky týkající se i naší současné společnosti. Právě z tohoto důvodu považuji literaturu s podobnými tématy za nanejvýš vhodnou a důležitou součást lidské činnosti a jsem přesvědčena o možnosti jejího smysluplného uplatnění v rámci pedagogiky volného času a v reálném působení na děti a mládež. Četba a pochopení podobné literatury se může stát vhodným nástrojem k prohlubování

jejich kompetencí, kritického myšlení, tolerance a schopnosti začlenit se do dnešní multikulturní a pluralitní společnosti. Láska k literatuře nabízí nejen zábavu a napětí, ale především odvěkou touhu po poznání, která je tak potřebná k pochopení a přijmutí všeho, co nám dnešní společnost nabízí.

„Kniha je nejmocnější zbraní národa. Národ, který si váží knih, váží si zároveň své duchovní nezávislosti a neztratí ji, dokud bude mít svou literaturu.“

*Karel Čapek*¹⁸⁹

¹⁸⁹ Citáty. net. Citáty slavných osobností. [online]. 2017 [cit. 2018-11-02]. Dostupné na: <https://citaty.net/citaty-o-literature/>.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

MONOGRAFIE

BARNAVI, E. (ed.): *Atlas univerzálních dějin židovského národa. Od časů biblických praotců do současnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-7187-013-7.

BARTOŠEK K., *Zpráva o putování v komunistických archivech*. Praha: Paseka, 2000. ISBN 80-7185-282-1.

BERND M., SCHULIN E., *Židovská menšina v dějinách*, Olomouc: Votobia, 1997. ISBN 80-7198-311-X.

BURSÍK T., *Ztratily jsme mnoho času... Ale ne sebe!* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006, č. 15. ISBN 80-86621-25-1.

COHEN, M. R., *Pod křížem a půlměsícem. Židé ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-352-8.

ČAPKOVÁ K., *Češi, Němci, Židé?* Praha-Litomyšl: Paseka, 2005. ISBN 80-7185-695-9.

DINUŠ P., *Československá církev evangelická v agenturním rozpracování STB*, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004. ISBN 80-86621-08-1.

DRBOHLAV D. a kol., *Migrace a (i)migranti v Česku*. Praha: Slon, 2010. ISBN 978-80-7419-039-1.

DRTINA P., *Československo můj osud*. Praha: Melantrich, 1992. ISBN 80-7023-114-9.

HAUMANN H., *Dějiny východních Židů*. Olomouc: Votobia, 1997. ISBN 80-7198-181-8.

CHENAUX P., *Katolická církev a komunismus v Evropě (1917-1989)*. Praha: Rybka Publishers, 2012. ISBN 978-80-87067-41-3.

ISER, W., *Das Fiktive und das Imaginäre. Perspektiven literarischer Anthropologie*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1993. ISBN 978-3-518-28701-9.

- JECH K., *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-902-7.
- JILÍK J., *Žitkovské čarování*. Brno: CPress, 2013. ISBN 978-80-264-0284-8.
- KAPLAN K., *Protistátní bezpečnost*. Praha: Plus, 2015. ISBN 978-80-259-0364-3.
- KAPLAN K., *StB o sobě*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2002. ISBN 80-902885-8-8.
- KOSCHMAL W.; NEKULA M.; ROGALL J., *Češi a Němci*, Praha: Paseka, 2001. ISBN 80-7185-370-4.
- KREJČÍ K., *Sociologie literatury*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-6296-8.
- LANCASTER B., *Judaismus*. Praha: Ikar, 2000. ISBN 80-7202-704-2.
- MATOUŠEK O.; KROFTOVÁ A., *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.
- MILL J. S., *Utilitarismus*. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-140-1.
- NAKONEČNÝ M., *Lidské emoce*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0763-6.
- PEROUTKOVÁ M., *Vyhnání – jeho obraz v české a německé literatuře a ve vzpomínkách*, 1. vyd. Praha: Libri, 2008. ISBN 978-80-7277-345-9.
- PETRUSEK M., *Sociologie a literatura*. Praha: Československý spisovatel, 1990. ISBN 80-202-0165-3.
- ROTH J., *Židé na cestě*, Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2250-9.
- ROZEHNALOVÁ B., *Knihy úspěšných. Sborník: Současnost literatury pro děti a mládež*. Praha: Bor, 2009. ISBN 978-80-86807-79-9.
- SCHEU H. CH., (ed.) *Migrace a kulturní konflikty*. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-07-0.
- STANĚK T., *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Vyd. 1. Praha: Academia, Naše vojsko, 1991. ISBN 80-200-0328-2.
- ŠINDELÁŘ B., *Hon na čarodějnice*. Praha: Svoboda, 1986. ISBN 25-001-86.
- ŠIŠKOVÁ T., ed., *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-285-8.
- TOKARCZUK O., *Knihy Jakubovy*. Brno: Host, 2016. ISBN 978-80-7491-551-2.

TOMAN J., *Profil dětského čtenáře 21. století v badatelské reflexi (česká realita). Sborník: Současnost literatury pro děti a mládež*. Praha: Bor, 2009. ISBN 978-80-86807-79-9.

TRÁVNÍČEK J., *Čteme? Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize*. Brno: Host, 2008. ISBN 978-80-7294-270-1.

TRÁVNÍČEK J., *Překnížkováno. Co čteme a kupujeme (2013)*. Brno: Host, 2014. ISBN 978-80-7491-256-6.

TRÁVNÍČEK J., *Česká čtenářská republika. Generace, fenomény, životopisy*. Brno: Host, 2017. ISBN 978-80-88069-50-8.

TUČKOVÁ K., *Vyhnání Gerty Schnirch*. Brno: Host, 2010. ISBN 978-80-7294-413-2.

TUČKOVÁ K., *Žitkovské bohyně*, Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-858-1.

WELLEK R., WARREN A., *Teorie literatury*. Olomouc: Votobia, 1996. ISBN 80-7198-150-8.

ZÍDEK P., *Češi v srdci temnoty*. Praha: Knižní klub, 2013. ISBN 978-80-242-4251-4.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- Citáty. net. Citáty slavných osobností. [online]. 2017 [cit. 2018-02-11]. Dostupné na: <https://citaty.net/citaty-o-literature/>.
- DRDA A., *Státní bezpečnost a její „vyšetřovací“ metody*, Český rozhlas [online]. 2017 [cit. 2017-12-3]. Dostupné na: http://www.rozhlas.cz/plus/pribehy/_zprava/1278841.
- GABAL I.; VÁCLAVÍKOVÁ HELŠUSOVÁ L., *Jak čtou české děti?* Host do školy [online]. 2007, č. 5, [cit. 2017-10-2]. Dostupné na: <http://www.culturenet.cz/res/data/005/000664.pdf>, s. 30-32.
- Kateřina Tučková [online]. 2017 [cit. 2017-10-10]. Dostupné na: <http://www.katerina-tuckova.cz/>.
- KUBOVÁ S., *Biblické příběhy z pohledu narativní analýzy*. Cesty katecheze [online]. 2011, č. 2. [cit. 2017-10-20]. Dostupné na:

<http://www.cestykatecheze.cz/casopis/2011-2/Biblicke-pribehy-z-pohledu-narativni-analyzy.html>.

- NÁDVORNÍKOVÁ, ŽIDKOVÁ, *Řekové v Čechách*. Hospodářská a kulturní studia, Provozně ekonomická fakulta ČZU v Praze [online]. 2009 [cit. 2017-11-10]. Dostupné na: http://www.hks.re/wiki/rekove_v_cechach.
- Olga Tokarczuk. Wikipedie [online]. 2017 [cit. 2017-10-10]. Dostupné na: https://cs.wikipedia.org/wiki/Olga_Tokarczuk.
- Olga Tokarczuk. Databáze knih [online]. 2017 [cit. 2017-10-10]. Dostupné na: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/olga-tokarczuk-2477>.
- RŮŽIČKA D., *Státní bezpečnost (StB)*. Totalita.cz [online]. 1999 - 2017 [cit. 2017-12-3]. Dostupné na: <http://www.totalita.cz/stb/stb.php>.
- Státní bezpečnost. Ibadatelna [online]. 2017 [cit. 2017-12-3]. Dostupné na: <http://www.ibadatelna.cz/cs/slovník/statni-bezpecnost>.

TIŠTĚNÉ PUBLIKACE

CEJPEK J., ... *aby děti četly*. Čtenář, 2006, ročník 58, č. 2.

JONÁK Z., *Hledání identity ve virtuálních a fragmentárních světech médií*, Čtenář, 2007, ročník 59, č. 10.

MAREK V., *Chvála čtení*. Čtenář, 2005, ročník 57, č. 7-8.

SLEZÁK L., *Pohraničí českých zemí na pokračování*. Acta Oeconomica Pragensia, 2007, ročník 15, č. 7.

TACUSSEL P., RENARD J. B., *Imaginace a sociologie*, Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2004, Vol. 40, No. 1–2.

ABSTRAKT

KREJČIŘÍKOVÁ, J. Putování ve zlých časech očima Kateřiny Tučkové a Olgy Tokarczuk. České Budějovice: Diplomová práce. Jihočeská univerzita, Teologická fakulta, Katedra pedagogiky 2018. Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Tomáš Veber, Th.D.

Klíčová slova: odsun, vyhoštění, pronásledování, putování, komunismus, judaismus, konvertování, literatura, čtenář.

Tato diplomová práce se snaží postihnout důležitost beletristické literatury jako fenoménu nezbytnému k pochopení dnešního světa. Poukazuje na přínos děl Kateřiny Tučkové a Olgy Tokarczuk, které mohou čtenářům pomoci k vnímání souvislostí historických událostí s dnešní realitou. Ať již půjde o knihu „*Vyhnání Gerty Schnirch*“, která pojednává o odsunu německých obyvatel z tehdejšího Československa po 2. světové válce, nebo příběh bohyň z Kopanic v dobách komunistického režimu v knize „*Žitkovské bohyně*“. V knize „*Knihy Jakubovy*“ autorky Olgy Tokarczuk jsou nám přiblíženy osudy samozvaného židovského mesiáše Jakuba Franka a jeho stoupenců v Polsku 18. století. Dále je v této diplomové práci přiblížen svět literatury a čtenářů naší doby a možnosti, které svět knih může v dnešní přetechizované době přinést nám i našim dětem.

ABSTRACT

KREJČIŘÍKOVÁ, J. A Pilgrimage through the hard Times through the Eyes of Kateřina Tučková and Olga Tokarczuk. České Budějovice: Diploma thesis. University of South Bohemia. Theological Faculty. Department of pedagogy 2018. Supervisor: Mgr. et Mgr. Tomáš Veber, Th.D.

Key words: Transfer, Deportation, Persecution, Pilgrimage, Communism, Judaism, Converting, Literature, Reader.

This diploma thesis attempts to capture the importance of the literature of fiction as a phenomenon necessary for the understanding of today's world. It points to the contribution of Kateřina Tučková's and Olga Tokarczuk's writings, which can help readers to relate historical events to today's reality. Whether it is the book "*Vyhnání Gerty Schnirch*", which deals with the expulsion of German inhabitants from the Czechoslovakia after the Second World War, or the story of the goddess of Kopanice in the times of the communist regime in the book "*Žitkovské bohyně*". The book "*Knihy Jakubovy*" by Olga Tokarczuk tells us the fate of the self-proclaimed Jewish messiah Jakub Frank and his followers in 18th century Poland. Further, this diploma thesis deals with the world of literature and readers of our time and the possibilities that the world of books can bring to us and our children in today's over-technological time.